

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра інформаційно-документних комунікацій

ЗАТВЕРДЖУЮ

на засіданні кафедри

інформаційно-документних комунікацій

(протокол № __ від _____ 2026 р.)

Завідувач кафедри _____ Ганна ОХРІМЕНКО

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього рівня бакалавра
на тему: **«РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТНИХ
РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ: СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

Виконав здобувач групи ЗІнс-41
освітньо-професійної програми
«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Панчука Захара Вікторовича

**Керівник – кандидат історичних наук,
доцент кафедри інформаційно-документних
комунікацій**

ОХРІМЕНКО Ганна Валеріївна

**Рецензент – директор Наукової бібліотеки
імені академіка Миколи Жулинського
Національного університету «Острозька
академія»**

ЦЕП'ЮК Галина Петрівна

Острог, 2026

ГРАФІК

виконання кваліфікаційної роботи на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти

студента групи Інс-41

Панчука Захара Вікторовича

№ п/п	Види та етапи роботи	Термін виконання	Підпис викладача
1.	Вибір теми, затвердження її на кафедрі, призначення наукового керівника	до 15.10.2025 р.	
2	Складання графіка роботи над темою і узгодження його з науковим керівником	жовтень-листопад 2025 р.	
3.	Вивчення джерел, літератури, суспільних реалій, матеріалів архівів, періодичних видань; збір та узагальнення фактів і даних	листопад-грудень 2025 р.	
4.	Складання плану роботи та узгодження його з науковим керівником	грудень 2025 р.	
5.	Формування концепції, написання вступу та теоретичного розділу роботи	січень-лютий 2026 р.	
6.	Написання дослідницької частини кваліфікаційної роботи	лютий-травень 2026 р.	
7.	Завершення рукопису роботи та ознайомлення наукового керівника з її повним чорновим варіантом в друкованому вигляді	травень 2026 р.	
8	Повне завершення чистового варіанту роботи, оформлення її і подання на відгук наукового керівника, подання роботи на зовнішнє рецензування	травень 2026 р.	
9.	Проведення попереднього захисту	14 травня 2026 р.	
10.	Подання чистового варіанту роботи на кафедру	до 15 червня 2026 р.	
11.	Подання рецензії на кафедру	до 18 червня 2026 р.	
12.	Захист кваліфікаційної роботи	23 червня 2026 р.	

**Здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти**

_____ **Захар ПАНЧУК**

Науковий керівник

_____ **Ганна ОХРИМЕНКО**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	12
1.1. Теоретичне обґрунтування ролі та завдань бібліотечних установ в Україні в сучасних наукових дослідженнях.....	12
1.2. Нормативно-правове регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні.....	16
1.3. Основні види та напрями діяльності бібліотечних установ в Україні.....	23
Висновок до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	31
2.1. Цифровізація: визначення поняття, основні функції та види.....	31
2.2. Структурно-функціональна характеристика процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні.....	37
2.3. Основні переваги та застереження процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні.....	41
Висновок до другого розділу.....	47
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	50
3.1. Моніторинг процесів впровадження цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія».....	50
3.2. SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія».....	61

3.3. Перспективи використання цифровізації закладами культури в Україні.....	67
Висновок до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	81
ДОДАТКИ.....	91

Список скорочень слів, словосполучень та умовних позначень

АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система

БД – бази даних

БСІ – бібліотечний соціальний інститут

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІС – інформаційна система

МОН – Міністерство освіти і науки

НАН – Національна академія наук

НаУОА – Національний університет «Острозька академія»

НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ОУНБ – обласні універсальні наукові бібліотеки

УДК – Універсальна десяткова класифікація

ІІ – штучний інтелект

AI – Artificial Intelligence (штучний інтелект)

ALTO – Analyzed Layout and Text Object (аналізований макет і текстовий об'єкт)

AR – Augmented Reality (доповнена реальність)

Dublin Core – Dublin Core Metadata Initiative (Дублінська ініціатива метаданих)

IDC – International Data Corporation (Міжнародна корпорація даних)

ILS – Integrated Library System (інтегрована бібліотечна система)

METS – Metadata Encoding and Transmission Standard (стандарт кодування та передачі метаданих)

MODS – Metadata Object Description Schema (схема опису об'єктів метаданих)

OCS – Open Conference Systems (відкрита система управління конференціями)

OCR – Optical Character Recognition (оптичне розпізнавання символів)

OJS – Open Journal Systems (відкрита система управління журналами)

PDF/A – Portable Document Format / Archival (портативний формат документів / архівний)

SWOT – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози)

TIFF – Tagged Image File Format (формат файлів із тегованими зображеннями)

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури)

VR – Virtual Reality (віртуальна реальність)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та формування глобального цифрового суспільства питання збереження, забезпечення доступності та ефективного використання документних ресурсів набувають особливого значення. Бібліотечні установи України, як основні зберігачі документної спадщини нації, опиняються перед необхідністю трансформації традиційних форм діяльності та переходу до нових моделей обслуговування користувачів в умовах цифрового середовища.

Особливого значення процеси цифровізації бібліотечних ресурсів набули в умовах глобальних викликів сучасності. Пандемія COVID-19 продемонструвала критичну важливість наявності цифрових ресурсів та можливості віддаленого доступу до бібліотечних фондів. Закриття читальних залів та обмеження фізичного доступу до документів актуалізували питання прискорення цифровізації бібліотечних колекцій. В умовах воєнного стану в Україні цифровізація бібліотечних установ набуває додаткового стратегічного значення як механізм збереження національної культурної спадщини, забезпечення резервного копіювання унікальних документів та можливості доступу до інформаційних ресурсів в умовах руйнування фізичної інфраструктури бібліотек.

Аналіз перспектив застосування сучасних інформаційних технологій у контексті бібліотечної справи України має важливе практичне значення для формування стратегій розвитку галузі.

Таким чином, дослідження стану та перспектив реалізації процесів цифровізації бібліотечних установ України є актуальним науковим завданням, що має теоретичне та практичне значення для розвитку бібліотечної справи, збереження культурної спадщини та забезпечення інформаційних потреб суспільства в умовах цифрової трансформації.

Стан наукової розробленості теми. Розкриття цієї теми було б неможливим без використання уже набутих знань українських та зарубіжних

дослідників у сферах бібліотекознавства, інформаційних технологій, цифрового збереження культурної спадщини та інформаційного менеджменту.

Питання розвитку бібліотечної справи в умовах цифровізації висвітлювали українські науковці О. Ю. Мар'їна, О. В. Івашкевич, О. С. Онищенко, О. М. Воскобойнікова-Гузева. У своїх працях вони розглядали трансформацію функцій бібліотек у цифровому суспільстві, питання модернізації бібліотечних послуг та впровадження інформаційних технологій у бібліотечну діяльність.

Проблематику структурно-функціональної характеристики цифровізації, її видів та класифікаційних підходів досліджували Т. Вилегжаніна, І. І. Ярема, Н. В. Лощинська. Їхні роботи присвячені аналізу концептуальних засад цифровізації бібліотечної діяльності, типологізації цифровізованих бібліотек та класифікаційних схем її функцій і напрямів.

Переваги та ризики цифровізації бібліотечних установ вивчали І. О. Давидова, О. Ю. Мар'їна, С. Злигостев, Н. Г. Туряниця. Їхні роботи містять аналіз техніко-організаційних, кадрових, правових та безпекових аспектів цифрової трансформації бібліотек, а також пропозиції щодо подолання виявлених системних проблем.

Перспективи впровадження новітніх технологій – хмарних рішень, штучного інтелекту, доповненої та віртуальної реальності, блокчейну – у бібліотечну практику розглядали Ю. Горбань, Т. Новальська, В. Бондаренко, Т. Гранчак, Ю. Гайдай, Я. М. Ніколаєнко. Їхні дослідження містять оцінку технологічних можливостей і ризиків подальшої цифрової трансформації галузі.

Водночас, незважаючи на значну кількість наукових праць з окремих аспектів досліджуваної проблематики, комплексні дослідження, що охоплюють аналіз поточного стану реалізації процесів цифровізації в бібліотечних установах України з визначенням перспектив розвитку на

прикладі конкретної установи, представлені недостатньо. Особливо це стосується аналізу системних проблем, що перешкоджають ефективній цифровізації, та оцінки готовності бібліотечних установ до подальшого розвитку цифрового середовища в умовах сучасних викликів.

Мета дослідження: здійснити теоретичне та практичне дослідження процесів цифровізації у бібліотечних установах України, охарактеризувати стан та визначити перспективні напрямки розвитку цифровізації бібліотечної галузі.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- 1) обґрунтувати роль та завдання бібліотечних установ України, спираючись на сучасні наукові дослідження та аналіз нормативно-правового регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні;
- 2) систематизувати основні види та напрями діяльності бібліотечних установ України,
- 3) надати структурно-функціональну характеристику процесу цифровізації у бібліотечних установах України, виявити основні переваги та застереження процесу цифровізації;
- 4) охарактеризувати стан реалізації процесів цифровізації в Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія» (НаУОА), здійснити SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації;
- 5) визначити перспективні напрями розвитку процесів цифровізації бібліотечних установ України.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є процеси цифровізації бібліотечних установ України.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є стан і перспективи розвитку процесів цифровізації бібліотечних установ України

Методологічна база дослідження. Під час написання кваліфікаційної роботи використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів

дослідження, спрямованих на одержання об'єктивних і достовірних результатів.

Метод аналізу і синтезу використано на всіх етапах роботи – при визначенні понятійно-категоріального апарату дослідження, опрацюванні джерел та формулюванні теоретичних узагальнень, а також при синтезуванні висновків щодо стану і перспектив цифровізації бібліотечної галузі.

Системний підхід застосовано для розгляду цифровізації бібліотечних установ як цілісного, багатовимірного явища, що охоплює технологічний, організаційний, кадровий і соціально-комунікативний компоненти. Структурно-функціональний аналіз використано для виокремлення складових процесу цифровізації та його напрямів.

Порівняльний метод використано для аналізу досвіду різних бібліотечних установ у реалізації проєктів цифровізації, зіставлення підходів різних науковців до визначення цифровізації, а також для аналізу динаміки статистичних показників Наукової бібліотеки НаУОА.

Статистичний метод використано для опрацювання й інтерпретації кількісних показників діяльності Наукової бібліотеки НаУОА. SWOT-аналіз застосовано для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей і загроз процесу цифровізації Наукової бібліотеки НаУОА. Метод узагальнення застосовано для формулювання підсумкових положень щодо переваг і ризиків цифровізації та перспективних напрямів її розвитку в бібліотечній сфері.

Наукова та практична значущість кваліфікаційної роботи полягає у комплексному аналізі стану реалізації процесів цифровізації бібліотечних установ України, узагальненні теоретичних підходів до визначення сутності, функцій і видів цифровізації, а також у систематизації її переваг і ризиків.

Практична значущість роботи визначається можливістю використання її результатів, зокрема результатів SWOT-аналізу та сформульованих рекомендацій, у діяльності Наукової бібліотеки НаУОА та інших бібліотечних установ України, особливо тих, що перебувають на етапі планування

подальшої інтеграції сучасних інформаційних технологій у свою професійну діяльність.

Апробація кваліфікаційної роботи. Результати дослідження апробовані шляхом участі у XXXI науковій викладацько-студентській конференції «Дні науки» в Національному університеті «Острозька академія» (11 -15 травня 2026 р., м. Острог).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури та додатків. У першому розділі розкрито теоретичні засади ролі та завдань бібліотечних установ України, нормативно-правове регулювання їхньої діяльності, а також основні види і напрями цієї діяльності. Другий розділ присвячено розкриттю сутності поняття цифровізації, її функцій і видів, структурно-функціональній характеристиці процесу цифровізації бібліотечних установ України, а також аналізу його переваг і застережень. Третій розділ містить емпіричний аналіз стану цифровізації Наукової бібліотеки імені академіка Миколи Жулинського НаУОА, результати SWOT-аналізу її інноваційної політики у сфері цифровізації та перспективні напрями розвитку цифровізації бібліотечних установ України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СТАНУ ТА РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

У розділі показано трансформацію бібліотеки із документосховища в поліфункціональний соціальний інститут відповідно до її ролі та завдань. Проаналізовано нормативно-правове регулювання бібліотечної діяльності. Систематизовано основні види й напрями діяльності бібліотечних установ із врахуванням їхніх типологічних відмінностей.

1.1. Теоретичне обґрунтування ролі та завдань бібліотечних установ в Україні в сучасних наукових дослідженнях

Питання функціонального призначення бібліотек у сучасному суспільстві перетворилося на самостійний науковий напрям, що особливо інтенсивно розвивається від кінця минулого століття. Глибокі зміни в технологічному укладі суспільства, становлення глобальних мереж обміну інформацією та концептуальне оформлення ідеї «суспільства знань» зумовили докорінний перегляд уявлень про бібліотеку – її призначення, суспільні функції та вектори подальшого розвитку. Без осмислення цього наукового доробку неможливо теоретично обґрунтувати дослідження цифрової трансформації документних фондів бібліотечних установ України.

Вітчизняна бібліотекознавча наука розглядає бібліотечний соціальний інститут (БСІ) як складне явище, що охоплює водночас документальний, комунікаційний, освітній та соціокультурний виміри. У дослідженнях О. Воскобойнікової-Гузевої наголошується, що на кожному з етапів свого існування БСІ набуває специфічних рис, завдяки яким зберігається його незамінна роль у документальній та інформаційній організації суспільства. Ця теза принципово важлива: адаптивний потенціал є не зовнішньою ознакою бібліотеки, а органічною характеристикою її природи. Тому цифровізація

документних ресурсів інтерпретується не як руйнація традиційних підвалин, а як закономірний виток еволюційного поступу [10].

Одним із центральних концептуальних зрушень у науковій думці вважається перехід від принципу «фондового володіння» до принципу «широкого доступу». Н. Тарасенко характеризує цей зсув як перетворення бібліотеки на загальнодоступний інформаційний вузол, здатний забезпечувати не лише технічний, а й інтелектуальний доступ до упорядкованих масивів знань. Разом із цим у науковій літературі закріплюється погляд на бібліотеку як на одну з найефективніших систем управління знаннями, що вийшла за межі пасивного посередництва між читачем і джерелом. Це спостереження фіксує якісну зміну функціональної моделі: від збереження та видачі матеріалів – до продукування та трансляції знання.

Концептуальне осмислення нових функцій бібліотеки є вагомим напрямом сучасних досліджень. О. Онищенко простежує трансформацію інформаційної функції в аналітично-ресурсну: бібліотека не лише надає доступ до інформації, а й здійснює її оцінку і орієнтування [24]. Паралельно В. Пальчук обґрунтовує перетворення бібліотечних установ на активних посередників між масштабними глобальними інформаційними ресурсами та кінцевим користувачем. Саме в цьому контексті оцифрування документних фондів набуває ключового значення: воно є практичним інструментом реалізації посередницької місії бібліотеки [49].

Системне моделювання є самостійним інструментом наукового осмислення бібліотечної діяльності. В. Варенко розробив систему моделей сучасної бібліотеки як поліфункціональної структури, серед яких: науково-інформаційна, культурно-просвітницька, освітня, аналітична, дозвілєва та комунікаційна. Ці моделі не конкурують між собою, а взаємодоповнюються залежно від пріоритетів установи на конкретному етапі її розвитку [7]. Данська концепція «чотирьох просторів», розроблена в 2010 році дослідниками Д. Скот-Хансен, К. Хвенегор Расмуссен та Х. Йокумсен, доповнює цю

систему, описуючи бібліотеку крізь виміри навчання, досвіду, комунікації та події. Широке міжнародне застосування цієї моделі, зокрема її адаптація в Україні, засвідчує переорієнтацію наукових уявлень від управління фондами до розбудови комплексного соціального середовища [5].

Важливим практичним виміром дослідженої проблематики є інформаційно-аналітична підтримка органів державного управління. Н. Тарасенко наводить приклад структурних підрозділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – Служби інформаційно-аналітичного забезпечення та Національної юридичної бібліотеки, покликаних обслуговувати запити влади. В. Пальчук, у свою чергу, тлумачить інформаційно-аналітичну діяльність бібліотек як цілісну систему взаємопов'язаних організаційних, технологічних та інтелектуальних процесів. Зрозуміло, що без цифровізації документних ресурсів ефективне виконання аналітичної функції є практично неможливим [49].

Взаємодія бібліотек з іншими установами – архівами та музеями – також стала предметом наукового осмислення. С. Шемаєв обґрунтовує необхідність комплексного соціально-комунікаційного співробітництва між цими інституціями, спрямованого на спільне формування єдиного інформаційного простору. Бібліотека в цій системі постає як відкрита структура, покликана акумулювати, зберігати та транслювати інтелектуальну та культурну спадщину. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO), визнавши пріоритетність інтеграції об'єктів культурної спадщини в цифровому просторі, надала цьому напряму глобального виміру, а цифровізація стала обов'язковою технологічною умовою такої інтеграції [76].

Особливого значення набуває вивчення соціокомунікаційної ролі бібліотек у кризових умовах. Дослідження О. Воскобойнікової-Гузєвої свідчать про те, що вітчизняні бібліотеки переосмислили своє місце у формуванні культурної ідентичності і суспільних цінностей [11]. Матеріали збірника НБУВ ім. В. І. Вернадського (2025) підтверджують: установи

перетворилися на відкриті соціокультурні майданчики, де задовольняються освітні, наукові та культурно-дозвілєві потреби громади. В умовах збройного конфлікту, за спостереженнями О. Ауліної, бібліотеки взяли на себе розширені функції – від збереження культурних пам'яток до надання психологічної допомоги та дистанційного обслуговування. Це переконливо засвідчує: цифровізація документних ресурсів набуває стратегічного характеру, забезпечуючи безперервність бібліотечної місії в умовах надзвичайних обставин [40].

Інноваційна складова бібліотечної діяльності знайшла належне відображення у наукових розвідках. Т. Оніпко фіксує провідну тенденцію – розвиток комп'ютерних бібліотечно-інформаційних мереж, веб-ресурсів та комунікаційних каналів як нової інфраструктури бібліотечного сервісу. Веб-сайти та сторінки бібліотек у соціальних мережах кваліфікуються як інноваційні інтерактивні продукти, що означає розширення самого поняття «бібліотечного продукту» в цифрову добу [43]. Н. Тарасенко виокремлює ключові властивості цих нових форматів: оперативність, мобільність, різноформатність, регулярність і здатність до зворотного зв'язку – ознаки, що принципово відрізняють їх від традиційних бібліотечних послуг [49].

Мережева взаємодія між бібліотечними установами розглядається як окрема наукова проблема. О. Сокур та О. Клименко доводять, що ключовим завданням для галузі є об'єднання професійних зусиль для формування єдиного національного інформаційного простору, оскільки взаємодія є фундаментальним системоутворюючим принципом, без якого неможливе стабільне функціонування бібліотечних систем [69]. С. Гарагуля у матеріалах збірника НБУВ конкретизує цю тезу: наукові та університетські бібліотеки мають орієнтуватись на інтегровану модель обслуговування, органічно вписану в дослідницьку екосистему. Цифровізація документних фондів постає передумовою не лише розвитку окремих установ, а й мережевої інтеграції галузі загалом [40].

Узагальнення наукових досліджень дозволяє виокремити кілька визначальних тенденцій у розумінні призначення бібліотечних установ України. По-перше, спостерігається перехід від монофункціональної моделі до широкого спектра функцій – комунікаційних, аналітичних, освітніх та соціальних. По-друге, цифрові технології утверджуються не як допоміжний засіб, а як структурна основа сучасної бібліотеки. По-третє, зростає суспільний запит на бібліотеку як інструмент захисту інформаційного суверенітету держави. По-четверте, мережевий принцип організації бібліотечної справи набуває вирішального значення для повноцінної участі у глобальних інформаційних процесах. У своїй сукупності ці вектори формують теоретичний контекст, у якому цифровізація виступає системоутворюючим процесом, що забезпечує реалізацію всього функціонального потенціалу бібліотеки.

1.2. Нормативно-правове регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні

Нормативно-правове регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні є складною, багаторівневою системою, що охоплює законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові документи, а також міжнародні угоди, до яких приєдналась або планує приєднатися Україна. Ця система безпосередньо визначає правові умови реалізації процесів цифровізації документних ресурсів у бібліотечних установах, що обумовлює необхідність її системного аналізу. Як зазначає О. В. Стороженко, законодавче поле в галузі культури в Україні ще досі перебуває у стадії формування і вдосконалення, а окремі нормативно-правові акти, які його формують, є непослідовними і суперечливими [70]. Ця характеристика повною мірою стосується і бібліотечного законодавства як складової загальнокультурного нормативного простору.

Основу правового регулювання бібліотечної діяльності становить Конституція України, яка гарантує кожному право на доступ до інформації,

свободу думки і слова, право на освіту і культурний розвиток. Ці конституційні норми формують ціннісне підґрунтя для всього масиву бібліотечного законодавства. На галузевому рівні центральне місце посідає Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Зазначений закон визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади їхньої діяльності, гарантує право громадян на вільний доступ до інформації, знань та культурних цінностей. Стаття 4 цього закону закріплює засади державної політики у бібліотечній сфері, серед яких особливої уваги заслуговує положення про забезпечення запровадження системи електронного книгокористування та розвитку електронних бібліотек, у тому числі у спеціальному цифровому форматі [55]. Це свідчить про законодавче визнання цифровізації бібліотечних фондів як пріоритетного напрямку державної політики.

Суттєве значення для правового регулювання бібліотечної діяльності має Закон України «Про інформацію». Хоча цей закон безпосередньо не регулює бібліотечну діяльність, він встановлює базові засади інформаційних відносин, у межах яких функціонують бібліотеки як суб'єкти інформаційної діяльності [59].

Важливою складовою нормативно-правового регулювання є Закон України «Про авторське право і суміжні права» що набрав чинності з 1 січня 2023 року. Цей закон є ключовою євроінтеграційною реформою у сфері інтелектуальної власності та імплементує норми відповідних Директив Європейського Союзу. Для бібліотечних установ закон має принципове значення, оскільки містить спеціальні норми щодо меж і умов вільного використання творів. Зокрема, частина 6 статті 24 закону закріплює некомерційний характер бібліотечної діяльності навіть у разі стягнення плати за послуги – за умови, що розмір такої плати не перевищує суму, необхідну для відшкодування господарських витрат. Варто наголосити, що закон вперше у вітчизняному законодавстві запровадив механізм цифрової (електронної) позички – некомерційні бібліотеки можуть позичати копії правомірно

опублікованих творів за принципом «одна копія – один читач» без отримання окремого дозволу суб'єкта авторського права [52]. Це положення є значущим кроком у розвитку правового регулювання бібліотечної діяльності в цифровому середовищі.

У контексті цифровізації особливої уваги заслуговує позиція І. В. Менсо, яка зазначає, що умови статті 22 попереднього закону щодо вільного відтворення бібліотеками примірників твору репрографічним способом не поширювались на електронне відтворення, унаслідок чого ця стаття не могла бути застосована до діяльності електронних бібліотек. Вчена також обґрунтовує необхідність досягнення балансу інтересів суб'єктів авторських та суміжних прав і власників електронних бібліотек шляхом внесення відповідних змін до законодавства [37].

Окреме місце у системі бібліотечного законодавства посідає Закон України «Про культуру». Відповідно до статті 9 цього закону, бібліотеки прямо відносяться до закладів культури, утворення яких гарантується державою незалежно від форми власності. Стаття 16 встановлює абсолютну заборону вилучення документів з бібліотечних фондів з ідеологічних чи політичних міркувань, а також унеможлиблює приватизацію документів Державного бібліотечного фонду України [60].

У контексті регулювання науково-інформаційної функції бібліотек важливу роль відіграє Закон України «Про науково-технічну інформацію», стаття 8 якого включає наукові та науково-технічні бібліотеки до складу Національної системи науково-технічної інформації як рівноправні інституційні компоненти [62].

Окремим елементом нормативно-правового регулювання є Закон України «Про обов'язковий примірник документів». Цей закон визначає правові механізми функціонування системи обов'язкового примірника та регулює питання поповнення бібліотечних фондів. Принципово важливою є норма статті 10, яка зобов'язує бібліотеки до «створення автоматизованих

банків даних та електронних каталогів», що фактично закріплює обов'язок цифровізації облікової діяльності на рівні закону [63].

Регулювання прозорості й інформаційної відкритості бібліотечних установ забезпечується Законом України «Про доступ до публічної інформації». Бібліотечні установи як юридичні особи публічного права зобов'язані дотримуватись принципів прозорості та відкритості, забезпечуючи вільне отримання, поширення та використання оприлюдненої інформації. Закон встановлює обов'язок систематичного оприлюднення інформації про діяльність бібліотеки на офіційних веб-сайтах, а також надання відповідей на інформаційні запити у визначені строки [54]. Ці вимоги є актуальними в контексті цифровізації бібліотечної діяльності, адже передбачають технологічну готовність бібліотек до забезпечення онлайн-доступу до інформаційних ресурсів.

Поряд із законами, підзаконні нормативно-правові акти утворюють важливий рівень регулювання бібліотечної діяльності. Ключовим програмним документом є Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України. Документ констатує невідповідність чинної нормативно-правової бази сучасним вимогам розвитку бібліотечної справи та визначає необхідність комплексного оновлення законодавства. Серед стратегічних пріоритетів виокремлено удосконалення нормативно-правової бази, стандартизацію галузі, розвиток цифрових технологій та інтеграцію до глобального інформаційного простору. Стратегія передбачає також приєднання України до Марракеського договору, що є важливим для забезпечення доступу до опублікованих творів для осіб з порушеннями зору [65].

Безпосередньо спрямованою на цифровізацію бібліотечної галузі є Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», затверджена

постановою Кабінету Міністрів України. Програма передбачала розробку та впровадження єдиних стандартів обміну бібліографічними записами з їх гармонізацією з міжнародними правилами, формування єдиного електронного каталогу, оцифрування значних масивів документів. Закріплено конкретні кількісні норми щодо оцифрування: рукописна та книжкова спадщина – 26 015 тис. сторінок, рідкісні та цінні видання – 7 200 тис. сторінок [65]. Таким чином, держава взяла на себе зобов'язання щодо масштабної цифровізації бібліотечних фондів як елементу збереження національної документальної спадщини.

На операційному рівні регулювання бібліотечної діяльності здійснюється низкою відомчих нормативних актів. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» встановлює мінімальні вимоги до часової та географічної доступності бібліотечних послуг, чисельності населення в зоні обслуговування та нормативи оновлення фондів [55].

Важливим актом у сфері технічної стандартизації бібліотечної діяльності є Постанова Кабінету Міністрів «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації» (УДК). Цим актом запроваджено обов'язкове використання УДК як міжнародної системи класифікації документів в установах та організаціях України. Перехід на УДК є кроком до стандартизації та інтеграції українських бібліотек до міжнародного інформаційного простору, а методичне забезпечення цього процесу покладено на державну наукову установу «Книжкова палата України імені Івана Федорова» [64].

Значну роль у правовому регулюванні бібліотечної діяльності відіграють відомчі нормативно-правові акти. Наказ Міністерства культури і туризму України «Про затвердження Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» встановлює єдину систему обліку всіх

видів документів, включаючи електронні видання та аудіовізуальні документи [57]. Інструкція запровадила диференційований підхід до обліку різних типів носіїв інформації та стала основою для уніфікації облікової практики бібліотечних установ.

Показовим прикладом відомчого нормативного регулювання у сфері цифровізації є Положення про Українську цифрову бібліотеку, затверджене наказом Міністерства культури України. Документ закріплює принцип цілодобового безкоштовного доступу до фонду, встановлює диференційований режим для зареєстрованих та незареєстрованих користувачів, регулює питання захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі. Положення закріплює обов'язкове використання міжнародних стандартів опису та зберігання ресурсів (METS/ALTO, MODS, Dublin Core, PDF/A, TIFF), що є нормативною вимогою до цифрових бібліотечних установ [58]. Окремим суттєвим аспектом є норма про державну належність програмного забезпечення та інформаційних ресурсів бібліотеки, що закріплює державний контроль над цифровою бібліотечною інфраструктурою.

Аналіз чинного нормативно-правового регулювання бібліотечної діяльності в Україні дозволяє зробити низку аналітичних висновків. По-перше, існуюча система законодавства є розгалуженою та багаторівневою, однак страждає від відсутності достатньої системності та узгодженості між окремими актами. Як слушно стверджують Л. І. Прокопенко та О. А. Сіра, головним недоліком існуючої системи управління бібліотечною справою є фактична відсутність державного органу, який би з єдиних позицій і комплексно реалізував державну політику у сфері бібліотечної діяльності [66]. По-друге, у законодавстві України відсутні спеціальні нормативно-правові акти про створення та діяльність електронних бібліотек, а основними нормативними актами, що забезпечують їхню діяльність, залишаються Цивільний кодекс України, закони «Про авторське право та суміжні права» та

«Про бібліотеки та бібліотечну справу». По-третє, більшість наведених законів у сфері культури не містять чітко прописаних обсягів фінансування, що призводить до неналежного фінансового забезпечення бібліотечної сфери та не дозволяє їй якісно розвиватись.

З огляду на викладене, можна констатувати, що нормативно-правова база регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні потребує подальшого системного розвитку. Пріоритетними завданнями у цьому напрямі є: законодавче закріплення поняття електронної бібліотеки та розмежування її статусу відносно традиційних бібліотек та баз даних; забезпечення балансу між правами авторів та потребами бібліотек у здійсненні оцифрування фондів; нормативне врегулювання питань постачання обов'язкового електронного примірника документів; розробка комплексних стандартів у сфері цифровізації документних ресурсів. Системне вирішення цих питань могло б, на думку Л. І. Прокопенко та О. А. Сіри, бути забезпечене шляхом розробки та затвердження уніфікованого Кодексу законів про бібліотеки і бібліотечну справу, який дозволить систематизувати та забезпечити нормативні положення діяльності бібліотеки як закладу культури [66]. Таким чином, удосконалення нормативно-правового регулювання бібліотечної галузі є необхідною передумовою успішної реалізації процесів цифровізації документних ресурсів бібліотечних установ України.

1.3. Основні види та напрями діяльності бібліотечних установ в Україні

Бібліотечні установи України є багатофункціональними соціальними інститутами, діяльність яких охоплює широкий спектр напрямів – від традиційного зберігання та видачі документів до надання складних інформаційно-аналітичних послуг в умовах цифрового середовища. Систематизація основних видів і напрямів бібліотечної діяльності передбачає як нормативно-правовий, так і науковий аналіз, що уможливлює цілісне

осмислення місця бібліотечних установ у сучасному інформаційному просторі держави.

На законодавчому рівні базові засади функціонування бібліотек визначені Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Відповідно до статті 1 зазначеного акта, бібліотека розглядається як інформаційний, культурний та освітній заклад, головним завданням якого є задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх і культурних потреб користувачів. Бібліотечна справа, у свою чергу, визначається як галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності, що охоплює формування, опрацювання, упорядкування і зберігання бібліотечних фондів, а також організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування. Таке широке тлумачення засвідчує комплексний характер бібліотечної діяльності, в якій органічно поєднуються функції культурного інституту, науково-інформаційного центру й освітнього ресурсу.

У науковій літературі основні функції сучасних бібліотек розглядаються у динаміці їхньої трансформації під впливом цифрових технологій. Дослідники Кузьменко О. І. та Загуменна В. В. виокремлюють серед базових (сутнісних) функцій бібліотеки інформаційну, комунікаційну, освітню та культурно-просвітницьку. При цьому для наукових бібліотек характерним є розширення традиційної інформаційної функції до інформаційно-аналітичної, тоді як у публічних бібліотеках посилюються освітня, навчальна та дозвіллева складові [31]. Означена диференціація свідчить про те, що функціональна специфіка бібліотеки значною мірою визначається її типологічною належністю та характером обслуговуваної аудиторії.

Традиційна інформаційна діяльність бібліотечних установ охоплює формування і зберігання документних фондів, організацію довідково-бібліографічного обслуговування, каталогізацію та систематизацію документів. Разом із тим сучасні бібліотеки вже не обмежуються виключно зберіганням і видачею матеріалів: вони стають повноправними суб'єктами

інформаційного простору, які здійснюють аналітико-синтетичне опрацювання інформації та продукують власні інформаційні продукти [31]. На думку дослідників, переважна більшість сучасних книгозбірень продовжує виконувати функцію центрів зберігання культурних надбань, накопичених попередніми поколіннями, водночас активно освоюючи методики дистанційного надання послуг і виробляючи власний інформаційно-аналітичний продукт [24].

Окремим і вагомим напрямом є видавнича діяльність бібліотек. Вона охоплює підготовку наукових монографій, бібліографічних покажчиків, тематичних збірників, довідкових видань, а також інформаційно-аналітичної продукції різних форматів. За дослідженнями Дубас Т. П., видавнича діяльність наукової бібліотеки включає підготовку монографій, фахових журналів, матеріалів конференцій, публікацій рукописної спадщини, систем довідників та інформаційно-аналітичних видань, які поширюються дистанційно в електронному форматі [23]. Злигостєва С. підкреслює, що видавнича діяльність бібліотек має інформаційну та культурну складові: з одного боку, вона сприяє збереженню і презентації національної культури та історії, з іншого – забезпечує поширення наукової думки через переклад і публікацію зарубіжних видань [26].

Інформаційно-аналітична діяльність бібліотечних установ набуває дедалі більшого суспільного значення. Постельжук О. фіксує, що обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) щороку розширюють асортимент власної інформаційної продукції, переходячи від традиційних форм (бібліографічні списки, довідки) до новітніх видів: дайджестів, інформаційно-аналітичних бюлетенів, альманахів, збірників інтерв'ю. Науковці фіксують, що бібліотеки дедалі більше уваги приділяють не лише збереженню наявних ресурсів, а й всебічному пошуку, аналізу та узагальненню інформації, формуючи нові продукти, адаптовані до конкретних потреб користувачів [51].

Такий підхід характеризує якісну трансформацію ролі бібліотеки – від пасивного зберігача до активного продуцента знань.

Важливим напрямом є організація електронних ресурсів та управління ними. Ярошенко Т. О. зазначає, що статус сучасної бібліотеки визначається насамперед її здатністю до кумуляції, обробки, збереження та організації доступу до онлайн-електронних ресурсів: електронних журналів, книг, баз даних, повнотекстових колекцій. Електронна колекція стала невід'ємною складовою бібліотечного фонду, а в низці установ за обсягом уже перевищує традиційні паперові зібрання. Управління такою колекцією охоплює комплекс взаємопов'язаних процесів: відбір, тестування, ліцензування, каталогізацію, популяризацію та аналіз статистики використання ресурсів [78].

Копитко Т. наголошує, що цифрові колекції є невід'ємною складовою сучасної бібліотечної справи, оскільки обсяг інформації в електронному вигляді невідмінно зростає, а мережеві матеріали стають домінуючою формою документальних комунікацій у суспільстві. Основним вектором розвитку автоматизації в бібліотеці є формування інформаційного простору, що забезпечує оперативний доступ до даних і якісне бібліографічно-інформаційне обслуговування. Зокрема, це передбачає розкриття змісту ресурсів через бібліографічні бази даних, каталоги та картотеки, а також забезпечення доступу через мережу Інтернет [30].

Паралельно з розвитком електронних ресурсів відбувається трансформація форм обслуговування користувачів. Івашкевич О. В. описує широкий спектр цифрових сервісів, що впроваджуються у бібліотечну практику: електронні каталоги, електронні читацькі квитки в режимі 24/7, функціональні чат-боти, мобільні додатки, власні спільноти у соціальних мережах, бібліотечні тематичні блоги та медіапродукти. Бібліотека при цьому переосмислює власну місію: відбувається трансформація з класичної установи в інтелектуальний центр і технологічний хаб, де йдеться вже не лише про

вільний доступ до інформації, а й до технологічних напрацювань та можливостей для колективного новаторства [28].

Дистанційне обслуговування сформувалось у самостійний і перспективний напрям бібліотечної діяльності. Дослідники виокремлюють два основних вектори його розвитку: перший пов'язаний з переведенням традиційних форм обслуговування з паперових носіїв на електронні, другий – з організацією власного інформаційного виробництва в режимі «інформація на базі інформації» [24]. Медведєва В. підкреслює, що бібліотеки набувають можливості здійснювати електронне доставляння документів, надавати віртуальні довідки, проводити фахове дистанційне консультування, а також автоматизувати процеси комплектування та обслуговування читачів [36].

Освітня функція бібліотечних установ також зазнає суттєвого розширення. Сучасні бібліотеки не лише надають доступ до навчальних ресурсів, а й самі організовують просвітницьку роботу: проводять тренінги з інформаційної грамотності, семінари, майстер-класи, консультації, вебінари та інші навчальні заходи. Особливого значення набуває розвиток цифрової грамотності населення. Так, у рамках національного проєкту «Дія. Цифрова освіта» близько 6 000 бібліотек по всій Україні долучилися до поширення відповідних знань, ставши першими хабами безкоштовного навчання на онлайн-платформі [28]. Це підтверджує, що бібліотека перетворюється на ключовий інструмент подолання цифрового розриву в суспільстві.

Культурно-просвітницька діяльність залишається одним із традиційних і водночас актуальних напрямів роботи бібліотечних установ. Вона охоплює організацію культурних заходів, книжкових і електронних виставок, тематичних вечорів, краєзнавчої роботи, а також заходів із популяризації читання. Скібчик Г. Є. вказує, що підвищення ролі читання як процесу культурного і професійного розвитку особистості є одним із пріоритетних стратегічних завдань бібліотечної справи [68]. Своєю чергою, Воскобойнікова-Гузєва О. наголошує, що бібліотеки є гарантами рівного

доступу до інформації, знань і культурного надбання, а їхній потенціал у розбудові демократичного суспільства досі недостатньо оцінений [12].

Науково-дослідна та методична діяльність притаманна передусім провідним науковим і національним бібліотекам. Вона включає проведення досліджень у галузях бібліотекознавства, документознавства, бібліографознавства та соціальних комунікацій, а також розробку методичних рекомендацій, стандартів і нормативних документів для всієї бібліотечної мережі. Така діяльність виводить наукові бібліотеки за межі суто сервісних установ і надає їм статусу повноцінних науково-дослідних інституцій.

Міжнародне співробітництво та інтеграція до світового інформаційного простору є ще одним визначальним напрямом діяльності вітчизняних бібліотечних установ. Відповідно до статті 31 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», основними формами такого співробітництва є спільні наукові дослідження, міжнародні конференції та симпозіуми, документообмін і видавнича кооперація. На рівні окремих установ це реалізується через підключення до міжнародних наукометричних баз даних (Web of Science, Scopus), участь у міжнародних бібліотечних проєктах, а також розвиток репозитаріїв із їх інтеграцією до Національного репозитарію академічних текстів [50]. Такі кроки сприяють підвищенню видимості українських наукових здобутків у глобальному контексті.

Окремої уваги заслуговує менеджерський аспект бібліотечної діяльності. У вимірі сучасного управління бібліотечними установами зростає значення умінь, пов'язаних із плануванням, координацією, моніторингом і стратегічним розвитком. Охріменко Г. зазначає, що для управління бібліотечних установ важливим є вміння візуалізувати власні ідеї в новітні інформаційні продукти, зокрема в умовах розвитку цифровізації в соціокультурній сфері [48]. Це підтверджує, що ефективне управління бібліотекою нині передбачає не лише адміністративні компетенції, а й здатність до інноваційного мислення та цифрової трансформації.

Загальна характеристика напрямів діяльності бібліотечних установ буде неповною без урахування структурних особливостей бібліотечної мережі України. Відповідно до статті 5 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», бібліотечна система функціонує на основі скооперованого комплектування та взаємовикористання ресурсів. Бібліотечна система охоплює мережі публічних, науково-технічних, сільськогосподарських, медичних, академічних та освітянських бібліотек, бібліотек закладів вищої освіти, а також бібліотек для людей із вадами зору [25]. Такий розподіл унаочнює, що діяльність бібліотечних установ диференціюється не лише за функціональною ознакою, а й за характером обслуговуваних суспільних груп та галузей.

Слід підкреслити, що різні типи бібліотек акцентують увагу на відмінних аспектах своєї діяльності. Національні бібліотеки зосереджуються на формуванні й збереженні повного фонду національних документів, розробці бібліографії, баз даних і дистанційному обслуговуванні. Публічні бібліотеки орієнтуються переважно на безпосереднє обслуговування широкої аудиторії, реалізуючи освітню, дозвіллеву та культурно-просвітницьку функції. Бібліотеки навчальних закладів акцентують на забезпеченні навчально-методичної літературою та підтримці освітнього процесу [31]. Розуміння цієї диференціації є принципово важливим для комплексного аналізу стану бібліотечної справи в Україні.

Таким чином, бібліотечні установи України здійснюють широкий спектр видів і напрямів діяльності, серед яких основними є: інформаційне обслуговування користувачів, формування та зберігання фондів на різних носіях, довідково-бібліографічна та аналітично-інформаційна діяльність, видавнича робота, науково-методична й дослідна функція, освітня та культурно-просвітницька діяльність, дистанційне обслуговування та управління електронними ресурсами. Ці напрями реалізуються у взаємодії традиційних і новітніх форм роботи, що зумовлює гібридний характер

сучасних бібліотечних установ, які органічно поєднують класичні підходи з можливостями цифрового середовища. Прогресуюча цифровізація документних ресурсів суттєво розширює можливості для надання послуг, забезпечення доступності інформації та підвищення ефективності всіх ключових напрямів бібліотечної діяльності.

Висновок до першого розділу

Проведений у розділі аналіз дозволяє узагальнити теоретико-методологічні основи вивчення стану та розвитку бібліотечних установ в Україні за трьома взаємопов'язаними напрямками – науково-теоретичним, нормативно-правовим та функціонально-практичним.

Розгляд теоретичних засад ролі та завдань бібліотечних установ у сучасних наукових дослідженнях засвідчив, що бібліотека трансформувалася з установи, орієнтованої переважно на зберігання й видачу документів, у поліфункціональний соціальний інститут, який поєднує документальний, комунікаційний, освітній та соціокультурний виміри. Узагальнення наукового доробку показало перехід від принципу «фондового володіння» до принципу «широкого доступу», утвердження концептуальних моделей бібліотеки як науково-інформаційного, культурно-просвітницького, освітнього, аналітичного та комунікаційного центру, а також зростання її ролі в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державного управління, у взаємодії з архівами та музеями і в збереженні культурної ідентичності в умовах кризових явищ, зокрема воєнного стану. Спільним для всіх розглянутих наукових позицій є визнання цифровізації документних ресурсів не як допоміжного інструменту, а як системоутворюючого процесу, що визначає реалізацію всього функціонального потенціалу бібліотеки.

Аналіз нормативно-правового регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні на різних рівнях, охоплюючи Конституцію України, профільні закони («Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про інформацію»,

«Про авторське право і суміжні права», «Про культуру», «Про науково-технічну інформацію», «Про доступ до публічної інформації»), а також підзаконні та відомчі акти, зокрема Стратегію розвитку бібліотечної справи до 2025 року, Програму «Бібліотека – XXI» та Положення про Українську цифрову бібліотеку встановив, що правова система в бібліотечній сфері характеризується недостатньою узгодженістю та системністю, відсутністю законодавчого визначення поняття електронної бібліотеки, прогалинами у механізмах фінансового забезпечення та відсутністю єдиного органу координації бібліотечної політики.

Розгляд основних видів і напрямів діяльності бібліотечних установ продемонстрував широкий спектр функцій, що реалізуються сучасними бібліотеками: інформаційне обслуговування та формування фондів, довідково-бібліографічна й інформаційно-аналітична діяльність, видавнича робота, науково-методична та дослідна функція, освітня й культурно-просвітницька діяльність, а також дистанційне обслуговування і управління електронними ресурсами. Установлено, що функціональна специфіка бібліотек визначається їхньою типологічною належністю – національні, наукові, публічні та галузеві бібліотеки по-різному розподіляють пріоритети між збереженням фондів, обслуговуванням користувачів та інформаційно-аналітичним виробництвом. Спільною тенденцією для всіх типів установ є гібридизація традиційних і цифрових форм роботи, розширення електронних сервісів, розвиток дистанційного обслуговування та залучення бібліотек до загальнодержавних проєктів цифрової грамотності.

РОЗДІЛ 2.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

У розділі здійснено комплексний аналіз цифровізації бібліотечних установ України. На основі узагальнення наукових підходів розкрито багатовимірний характер поняття цифровізації, систематизовано її основні функції і види. Надано структурно-функціональну характеристику цифровізації бібліотечної сфери, виявлено її основні переваги та застереження.

2.1. Цифровізація: визначення поняття, основні функції та види

Одним із визначальних понять сучасного дискурсу – науково-теоретичного та нормативно-правового – є цифровізація, яка охоплює не лише технологічний вимір, а й організаційні, культурні та соціальні трансформації. Дослідження цього поняття вимагає системного підходу: аналізу його трактувань у законодавчих актах, наукових джерелах та галузевій практиці.

Термін «цифровізація» є відносно новим для наукового дискурсу. Вперше його ввів у широкий вжиток 1995 року Ніколас Негропonte, американський дослідник з Массачусетського технологічного інституту, у своїй книзі «Being Digital». У цьому дослідженні він порівняв атоми та біти як найдрібніші частки відповідно матеріального та цифрового світу, прогнозуючи, що все, складене з атомів, рано чи пізно можна буде представити у вигляді бітів [80]. Тим самим були закладені концептуальні підвалини сучасного розуміння цифровізації. У 2016 р. цифровізація була визнана як значущий тренд, що змінює суспільство та бізнес, із прогнозуванням збереження такої тенденції в майбутньому [81]. Термін набув широкого вжитку в Україні лише кілька років тому як транслітерація англійського «digitalization» і, за словниковим визначенням, означає зміни в усіх сферах суспільного життя, пов'язані з використанням цифрових технологій [19].

З нормативно-правового погляду базове визначення цифровізації сформульоване в Законі України «Про Національну програму інформатизації»: цифровізація – це процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. В цьому ж законі уточнюється, що цифрова технологія є сукупністю систематизованих правових, науково-технічних та організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки з метою зменшення трудомісткості операцій зі збирання, оброблення та передавання інформації [61]. Отже, на рівні законодавства цифровізація трактується передусім як технологічний процес, пов'язаний з трансформацією операцій із даними.

У науковій літературі поняття цифровізації трактується неоднорідно: дослідники по-різному розставляють акценти між технологічним, соціальним та культурним вимірами цього процесу. Систематизація наукових підходів дозволяє виокремити кілька основних груп визначень.

Перший підхід – суспільний – розглядає цифровізацію як трансформацію суспільства та держави через розвиток цифрових технологій. У межах цього підходу В. І. Ляшенко та О. С. Вишневський тлумачать процес цифровізації не як створення нового сектору економіки, а як радикальне перетворення існуючих секторів – первинного (сільське господарство та видобуток), вторинного (промислове виробництво) та третинного (послуги) – тобто як застосування цифрових технологій в усіх сферах [33]. Це трактування відображає розуміння цифровізації як явища, що виходить далеко за межі окремої галузі чи установи, охоплюючи цілісну перебудову суспільного простору.

Другий підхід – підприємницький (або організаційний) – зосереджується на бізнес-вимірі цифровізації. Дослідницька компанія Gartner трактує цифровізацію як процес переходу до цифрового бізнесу, використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та впровадження нових

можливостей отримання доходу [79]. У цьому контексті О. С. Савченко підкреслює, що у загальному вигляді цифровізація на мікрорівні є процесом впровадження цифрових технологій, інструментів та платформ у діяльність економічного суб'єкта. При цьому процес цифровізації може бути фрагментарним, що торкається окремих аспектів розвитку суб'єкта, або комплексним, що охоплює переважну більшість сфер системи управління [67]. З позиції цього підходу кінцевою метою цифровізації виступає не лише розвиток, а й підвищення конкурентоспроможності та збільшення ефективності діяльності.

Третій підхід – технологічний – акцентує увагу на технічному боці цифровізації. А. Гриценко визначає її як застосування технологій, які базуються на дискретній кодовій системі обробки і передачі інформації у процесах виробництва, розподілу і споживання [16]. З цієї точки зору, відповідно до аналітичних звітів Давоського економічного форуму, до цифрових технологій відносять: Інтернет речей, роботизацію та кіберсистеми, штучний інтелект, великі дані, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні технології, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо [1]. Перелік не є вичерпним і постійно доповнюється з розвитком науково-технічного прогресу.

Ряд дослідників ототожнює цифровізацію з переходом інформаційного поля на цифрові технології. Зокрема, О. В. Івашкевич характеризує її як цілеспрямований, систематичний перехід інформаційного поля на цифрові технології, комплекс заходів на рівні держави, що охоплюють усі сфери суспільного життя [28].

Схоже, але більш узагальнене визначення пропонує О. Онищенко: цифровізація означає перехід людства до нового типу грамотності, культури і технологій, процес запровадження в усі сфери цифрових приладів, технологій і сервісів [44]. Таке тлумачення виводить поняття за межі суто технічного

оновлення, наголошуючи на ширшому цивілізаційному контексті. Подібну позицію займає І. І. Ярема, зазначаючи, що цифровізація постає не лише як технологічне оновлення, а як комплексна інституційна, культурна та соціальна трансформація [77].

Аналіз наведених визначень виявляє кілька спільних рис. По-перше, всі автори розглядають цифровізацію як процес, а не одноразову подію. По-друге, дослідники наголошують на всеохоплюючому характері цього явища: воно стосується не окремих технологій, а системної перебудови суспільних відносин. По-третє, і науковці, і законодавці пов'язують цифровізацію зі зміною комунікаційних практик та способів роботи з інформацією. Разом із тим у наукових підходах спостерігаються відмінності в розстановці акцентів: технократичний підхід акцентує на технологічних засобах, тоді як соціокультурний – на трансформації культури, грамотності та суспільних відносин.

Важливим є також розмежування споріднених понять: «оцифрування» (діджитизація), «цифровізація» (діджиталізація) та «цифрова трансформація». Термін-«попередник» – «оцифрування», що застосовувався у 1990-х роках, означав процес підготовки та перетворення аналогових друкованих документів усіх видів у цифровий (машиночитаний) формат. Цифровізація якісно відрізняється від оцифрування, оскільки має на меті не елементарну зміну форми документу, а застосування інформаційно-комунікаційних технологій для того, щоб, насамперед, змінити якість повсякденного життя – «держава в телефоні» є найпростішим прикладом такої діджиталізації. У свою чергу, цифрова трансформація являє собою більш глибокий рівень змін – це перехід організації від застарілого підходу до нових способів роботи та мислення з використанням цифрових, соціальних, мобільних і нових технологій, що передбачає зміну лідерства, заохочення інновацій і нових бізнес-моделей. Отже, оцифровуємо інформацію, цифровізуємо процеси та ролі, а трансформуємо бізнес і його стратегію [38].

Аналіз наукових підходів дозволяє систематизувати основні функції цифровізації як суспільного процесу. До них належать:

- інформаційна функція – забезпечення збору, обробки, зберігання та поширення інформації в цифровому форматі, що суттєво скорочує трудомісткість відповідних операцій;
- комунікаційна функція – налагодження електронно-комунікаційного обміну між пристроями та системами, забезпечення взаємодії між людьми, установами та державою у цифровому просторі;
- трансформаційна функція – перетворення організаційних структур, бізнес-моделей та суспільних відносин під впливом цифрових технологій;
- оптимізаційна функція – підвищення ефективності, результативності, зниження витрат та скорочення часу на виконання процесів завдяки автоматизації;
- соціальна функція – забезпечення рівного доступу громадян до послуг, інформації та знань, зменшення «цифрового розриву», сприяння розвитку більш інклюзивного суспільства;
- управлінська функція – підтримка прийняття рішень органами влади та установами з використанням цифрових інструментів аналізу та моніторингу.

Щодо класифікації видів цифровізації, у науковій літературі відсутній єдиний усталений підхід. Водночас аналіз джерел дозволяє виокремити кілька підходів до типологізації цього явища. Востряков О. В. та Сибірцева А. М. пропонують класифікувати цифровізацію бізнес-організацій на два основних види [9].

1) цифровізація процесу – застосування цифрових, інтелектуальних і мережових технологій для автоматичної обробки даних, оптимізації бізнес-процесів і прийняття виробничих рішень. Цей вид охоплює впровадження систем управління даними, систем Customer Relationship Management, хмарних сервісів, систем Enterprise Resource Planning, штучного інтелекту та

інших інструментів, що підвищують ефективність внутрішніх процесів організації;

2) цифровізація продукту – застосування та впровадження цифрових технологій для покращення існуючого продукту (товару чи послуги) організації. Це модифікація вже існуючого продукту шляхом додання цифрових компонентів, а не створення принципово нового.

За масштабом охоплення цифровізацію також поділяють на фрагментарну – таку, що торкається окремих аспектів діяльності суб'єкта, та комплексну – що стосується переважної більшості сфер системи управління та функціонування організації [67]. При цьому дослідники виділяють фази цифровізації і різні архітектурні рівні її проведення на підприємстві: чим більше рівнів охоплено і чим вища фаза цифровізації, тим більш цифровізованою є сама організація [9]. Це дозволяє розглядати цифровізацію як континуум – від початкового оцифрування окремих документів до становлення повноцінної відкритої цифрової екосистеми.

З точки зору рівнів впровадження О. С. Савченко розрізняє цифровізацію на мікрорівні (в межах окремого суб'єкта – підприємства, установи), мезорівні (галузевий рівень) та макрорівні (суспільний і державний рівень) [67]. Такий підхід є особливо актуальним для бібліотечних установ, оскільки дозволяє чітко відмежувати завдання цифровізації конкретної бібліотеки від загальнодержавних завдань розвитку цифрового суспільства.

Таким чином, аналіз нормативно-правових та наукових підходів до визначення цифровізації засвідчує, що це поняття є багатовимірним явищем, яке не зводиться лише до технічного оновлення інфраструктури. Цифровізація – це цілеспрямований, системний процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного буття, що зумовлює комплексні зміни організаційного, комунікаційного, культурного та соціального характеру. Для бібліотечних установ розуміння сутності, функцій та видів цифровізації є необхідною методологічною основою для обґрунтування стратегій і механізмів цифрової

трансформації їхньої діяльності, що й становить предмет подальшого розгляду в цій роботі.

2.2. Структурно-функціональна характеристика процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні

Розуміння процесу цифровізації бібліотечних установ потребує не лише констатації загальних тенденцій, а й детального аналізу його структури, функціональних складових та внутрішньої організаційної логіки. Структурно-функціональний підхід дозволяє розглядати цифровізацію як системне явище, що охоплює взаємопов'язані компоненти – технологічний, організаційний, кадровий та соціально-комунікативний, – кожен з яких виконує певні функції в межах цілісного процесу модернізації бібліотечної діяльності.

Фундаментальним питанням при аналізі структури цифровізації є визначення її основних напрямів. Найбільш повну і систематизовану класифікацію запропонував О. Онищенко, виокремивши чотири взаємопов'язані напрями реалізації цифровізації в бібліотечній сфері: 1) створення та розвиток моделі цифровізованої бібліотеки; 2) формування фондів цифрових інформаційних ресурсів; 3) розвиток цифрового сервісу; 4) підготовка бібліотекарів високої цифрової компетентності [46]. Ця класифікація охоплює одночасно технологічний і кадровий виміри цифровізації, що свідчить про її системний характер. Важливо, що дані напрями не є ізольованими, а утворюють єдиний комплекс інтегрованих соціокультурних функцій, ресурсів та інформаційних сервісів [29].

Структурний аналіз цифровізації бібліотечних установ неможливий без звернення до організаційно-інституційного виміру. О. Воскобойнікова-Гузєва запропонувала тричленну модель модернізації бібліотек, що охоплює технологічну (впровадження новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій), інституційну (реформування розуміння бібліотеки як соціального інституту) та соціальну (трансформацію освітньої та наукової діяльності)

складові. Ця тріада дозволяє побачити цифровізацію не лише як технологічне оновлення, а й як зміну соціальної ролі та ідентичності бібліотеки [10].

Суттєву роль у структуруванні цифровізації відіграє еволюційно-типологічний підхід. У дисертаційному дослідженні І. І. Яреми обґрунтовуються концептуальні типи цифровізованої бібліотеки: «Бібліотека 2.0» передбачає орієнтацію на користувача, соціальне збагачення, мультимедійний досвід та активну участь у формуванні контенту; «Бібліотека 3.0» – використання семантичного вебу, електронних колекцій із розширеними можливостями пошуку та гібридної моделі; «Бібліотека 4.0» – штучний інтелект, Інтернет речей, персоналізовані послуги, симбіотична взаємодія користувачів, бібліотекарів та комп'ютерів [77]. Ця класифікація відображає не лише технологічні покоління, а й зміну парадигми відносин між бібліотекою та її користувачем.

Особливе значення в структурно-функціональній характеристиці має аналіз функцій, які виконує цифровізація. У літературі традиційно виокремлюють кілька груп функцій, виходячи з різних підстав класифікації.

Першу групу складають посилені традиційні функції. Більшість дослідників погоджується, що цифровізація не скасовує традиційних функцій бібліотек, а суттєво їх підсилює.

Другу групу складають нові функції, породжені саме цифровим середовищем. Серед них особливе місце займає функція інформаційної експертизи та аналітики. О. Онищенко пише, що цифровізація стимулює перетворення бібліотек у лабораторії комплексного опрацювання всіх видів інформації та на всіх її носіях [44]. І. І. Ярема уточнює: посилюючи традиційні функції, сучасна бібліотека виводить на передній план аналітичну діяльність, перетворюючись на лабораторію комплексного опрацювання даних, стаючи повноцінним аналітичним центром, здатним забезпечувати громаду якісною, перевіреною та систематизованою інформацією [77].

До нових функцій також належить функція розвитку цифрової компетентності населення. О. Онищенко зазначає, що цифровізація розширює поняття грамотності: базовими навичками нової грамотності стає цифрова компетентність – уміння працювати з комп'ютером, гаджетами та Інтернетом [44]. Г. Нудищук підкреслює, що бібліотека стає простором для навчання впродовж життя, осередком розвитку цифрової грамотності, майданчиком для спілкування, творчості та громадських ініціатив [42]. Відповідно, бібліотека в умовах цифровізації набуває чіткого освітнього та соціалізаційного виміру.

Функція збереження культурної спадщини набуває нового виміру завдяки оцифруванню. В. В. Добровольська вказує, що цифровізація культурної спадщини забезпечує доступ до унікальних матеріалів навіть за обмеженого фізичного доступу, підтримує наукову, освітню та просвітницьку діяльність, а також сприяє збереженню національної пам'яті та ідентичності [20]. Особливого значення ця функція набуває в умовах загроз фізичним фондам, тому цифровізація виступає не лише інструментом доступу, а й засобом страхування документальної спадщини.

Структурна організація процесу цифровізації передбачає також розгляд його різновидів за об'єктом. Можна виокремити такі напрями: цифровізацію документних ресурсів (оцифрування фондів, формування електронних колекцій, баз даних); цифровізацію бібліотечних процесів (автоматизація каталогізації, обліку, обслуговування через АБІС – автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему); цифровізацію бібліотечних сервісів (онлайн-каталоги, віртуальні довідки, електронна доставка документів); цифровізацію комунікації (вебсайти, соціальні мережі, месенджери) та цифровізацію управлінських функцій [32].

З погляду масштабу охоплення можна виокремити цифровізацію на рівні окремої бібліотечної установи, на рівні мережі бібліотек (корпоративна цифровізація, участь у зведених каталогах і консорціумах) та на загальнонаціональному рівні.

Провідною установою, що задає вектори цифровізації на загальнонаціональному рівні, є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). О. Клименко та О. Сокур фіксують конкретні результати цієї роботи: електронний каталог (1994) налічує 1,62 млн записів; загальнонаціональна реферативна база даних «Україніка наукова» (1998) – 0,8 млн записів; повнотекстове зібрання «Наукова періодика України» (2009) репрезентує понад 1,3 млн наукових публікацій з 2886 електронних версій фахових видань, з яких 135 журналів функціонують виключно в електронній формі. У 2020 р. на базі НБУВ розроблено інформаційну систему «Бібліотечний портал Національної академії наук України (НАН України)», орієнтований на розбудову вітчизняної електронної дослідницької інфраструктури, а наприкінці 2023 р. – цифрову платформу підтримки наукових досліджень ResearchUA [75].

Важливою складовою структурно-функціональної характеристики є цифрова інфраструктура бібліотечних установ. Н. Туряниця виокремлює основні тенденції цифрової трансформації бібліотек: оцифрування книжкових та архівних колекцій; впровадження електронних каталогів та інтегрованих бібліотечних систем (ILS); хмарні рішення для зберігання великих обсягів даних; розробку мобільних додатків; застосування технологій штучного інтелекту (AI) для покращення пошукових алгоритмів та автоматизації каталогізації [74]. Ю. Горбань додає до цього переліку блокчейн-технології, що забезпечують прозорість використання даних і захист прав інтелектуальної власності, а також технології віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR), що відкривають нові можливості взаємодії з користувачами [14].

Окремим структурним компонентом процесу цифровізації є трансформація бібліотечного простору. О. Кузьменко та В. Загуменна зазначають, що в умовах цифровізації і віртуалізації продуктів та послуг бібліотечний простір фізично виходитиме за межі бібліотечного приміщення,

використовуючи мережеві ресурси для задоволення потреб користувачів. Концепція чотирьохпросторової моделі, популярна нині в Україні та Європі, передбачає: простір навчання, простір натхнення, простір зустрічей та простір подій – всі вони є мобільними та мультифункціональними [31].

Функціонування бібліотек у цифровому середовищі пов'язане також із трансформацією типології самих бібліотечних установ. М. В. Макарова розмежовує поняття «цифрова бібліотека» (де вся інформація зберігається в оцифрованому вигляді без традиційних носіїв), «електронна бібліотека» та «віртуальна бібліотека» (яка існує виключно в Інтернеті, не має єдиного місцезнаходження, а її ресурси розподілені по всьому світу) [34]. В. В. Добровольська та Л. А. Чередник уточнюють, що електронна бібліотека є інформаційною системою, яка містить фонд електронних ресурсів, каталог на нього та комплекс апаратно-програмних засобів, що підтримують стабільне функціонування пошукової системи [21].

Таким чином, структурно-функціональна характеристика процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні охоплює кілька взаємопов'язаних вимірів: функціональний (посилення традиційних та формування нових функцій), організаційно-технологічний (чотири напрями за О. Онищенком), типологічний (від «Бібліотеки 2.0» до «Бібліотеки 4.0»), інфраструктурний (цифровий ресурс, платформи, сервіси) та масштабний (від установи до загальнонаціонального рівня). Ці виміри не є ізольованими – вони утворюють системну цілісність, яка визначає сутність сучасної бібліотечної установи як динамічного соціокультурного інституту в умовах інформаційного суспільства. Саме системність і комплексність підходу до цифровізації, а не фрагментарне впровадження окремих технологій, є запорукою ефективної трансформації бібліотечних установ України.

2.3. Основні переваги та застереження процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні

Цифровізація бібліотечної сфери є одним із найбільш дискусійних питань сучасного бібліотекознавства: науковці фіксують широкий спектр здобутків, що відкриває цей процес, водночас вказуючи на суттєві ризики та системні проблеми. Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити кілька ключових аспектів, які визначають як потенціал, так і вразливі місця цифрової трансформації бібліотечних установ в Україні.

Однією з найбільш очевидних переваг цифровізації є принципова зміна умов доступу до бібліотечних ресурсів. Перехід від виключно фізичної присутності читача до можливості отримувати послуги дистанційно фактично ліквідував просторові та часові бар'єри у взаємодії між бібліотекою та користувачем. Як зазначають Таснчук М.В. та Ковальський Г.Є., цифрова модель бібліотеки урівнює можливості тих, хто приходить особисто, та тих, хто звертається до неї віддалено [72]. Аналогічно Онищенко О. відзначає, що фактично сформувалася «бібліотека без стін», де фізична присутність читача перестала бути обов'язковою, натомість спостерігається багатократне зростання кількості віртуальних користувачів. При цьому важливо, що цифровізація не скасовує традиційних видів обслуговування, а множить нові – здебільшого пов'язані з дистанційним доступом [46].

Цифрова доступність набуває особливої ваги в контексті загальносупільного поступу: ресурси освітянських бібліотек, включаючи оцифровані підручники, методичні матеріали, архівні документи, стали доступні педагогам, науковцям і студентам з усіх регіонів України. Водночас оцифровані матеріали відкрили можливості для міжнародного наукового співробітництва та популяризації вітчизняної наукової спадщини поза межами країни [41]. Для університетських бібліотек надання доступу до міжнародних баз даних – Scopus, Web of Science, Science Direct, JSTOR, Springer – стало важливою складовою забезпечення якісної наукової освіти [3].

Окремим і надзвичайно значущим виміром цифровізації є оцифрування рідкісних документів, архівних матеріалів та фондів культурної спадщини.

Крутаков А. підкреслює, що технологія цифрового збереження дозволяє не лише зберігати оригінали у належному стані, а й забезпечувати відкритий доступ до них для широкої аудиторії незалежно від географічного місцезнаходження [22]. Важливою перевагою, яку відзначає Злигостев С., є те, що цифровізація дала змогу бібліотекам надавати послуги навіть в умовах повномасштабного вторгнення: зокрема, інституції, що змінили фактичне місцезнаходження, можуть продовжувати поширювати свою продукцію в електронному форматі [26].

Цифровізація суттєво збагачує функціональний профіль бібліотечних установ. Онищенко О. наголошує, що цей процес посилює традиційні функції – пізнавальну, просвітницьку, інформаційну, культурно-виховну, меморіальну та комунікаційну – і водночас стимулює перетворення бібліотек на лабораторії комплексного опрацювання інформації на різних носіях [46].

Важливою тенденцією є також те, що цифровізація розмиває традиційні кордони між бібліотеками, архівами та музеями. Формується інтегрований бібліотечно-архівно-музейний масив інформації, що суттєво збільшує інформаційний потенціал книгозбірень та посилює їхню роль у збереженні національної пам'яті [46].

Не менш вагомим є внесок цифровізації у розвиток соціокультурної діяльності бібліотек. Бутко Л.В., Василенко Д.П. та Саранча В.І. систематизують цифрові засоби реалізації соціокультурних завдань, виокремлюючи дві групи: мережеві інструменти (сайти, соціальні мережі, бібліотечні блоги, буктрейлери, подкасти, оцифровані фонди, віртуальні виставки) та традиційні заходи, що супроводжуються цифровими технологіями [6].

Попри очевидні переваги, аналіз наукових джерел виявляє численні критичні застереження. Давидова І.О. та Мар'їна О.Ю. вказують на суттєвий розрив між очікуваним і реальним ефектом цифрових перетворень в українських бібліотеках: цифрові дивіденди запізнюються та втрачаються, а

самі процеси технологізації відбуваються переважно спонтанно, спорадично та неузгоджено. Технологічна модернізація нерідко зводиться до точкових ініціатив і не набуває системного характеру, що не дозволяє бібліотечній системі повноцінно відповідати вимогам цифрового інформаційного середовища [17].

Важливою групою застережень є техніко-організаційні та фінансові обмеження. Злигостєв С. систематизує проблеми цифровізації бібліотек за кількома напрямками: технічними (брак ресурсів, обмежені можливості програмного забезпечення, нестача кваліфікованих фахівців), організаційними (відсутність чіткої стратегії, неефективна комунікація з користувачами), інформаційними (низька якість цифрового контенту, недовіра до цифрових джерел), юридичними (правова невизначеність у сфері ліцензування) та економічними (брак фінансових ресурсів, складність оцінки рентабельності). Особливо гострою є проблема нерівного розподілу цифрових здобутків: доступ до сучасних технологій та дорогих ліцензій залишається привілеєм переважно великих міських бібліотек [26].

Не менш критичною є кадрова проблема. Ніколаєнко Я.М. вказує на брак фахівців з ІТ-сфери та недостатні мотиваційні механізми для залучення таких спеціалістів у бібліотечні установи [41]. Туряниця Н.Г. підкреслює, що нові технологічні вимоги потребують постійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу, що, своєю чергою, вимагає додаткових ресурсів і часу [74]. Давидова І.О. та Мар'їна О.Ю. констатують потребу галузі у фахівцях з «цифровим мисленням» та лідерах, здатних стратегічно мислити в умовах цифрової трансформації [17].

Окремим і дедалі актуальнішим комплексом застережень є питання захисту даних та кібербезпеки. Туряниця Н.Г. звертає увагу на те, що перехід бібліотек до цифрових платформ і онлайн-каталогів збільшує їх вразливість до кіберзагроз: витоків персональних даних, шкідливого програмного забезпечення та несанкціонованого доступу до інформаційних систем. Як

практичні заходи протидії пропонуються оновлення програмного забезпечення, використання антивірусних програм і засобів шифрування, створення резервних копій баз даних та систематичне навчання персоналу з питань інформаційної безпеки [74].

Івашкевич О.В. також акцентує на необхідності захисту від кіберзлочинності та наголошує на важливості розвитку криптографічних технологій, захисту каналів передачі інформації та можливостей блокчейн-технологій як засобів гарантування достовірності даних [28].

Правова невизначеність у сфері ліцензування електронних ресурсів і захисту авторських прав залишається однією з ключових перешкод: зокрема, Злигостєв С. наголошує на відсутності однозначної правової бази для функціонування цифрової бібліотеки в Україні [26].

Ще одним значущим застереженням є ризик витіснення бібліотек на периферію цифрового інформаційного простору під тиском потужних технологічних корпорацій. Давидова І.О. та Мар'їна О.Ю. підкреслюють, що перспективи розгортання цифрового простору значною мірою визначаються комерційними платформами – Google, Facebook, Amazon, видавничими гігантами Elsevier та Springer, – які, керуючись передусім економічними міркуваннями, монополізують ринки інформаційних послуг [17]. На відміну від них, бібліотеки є більш консервативними й не мають потенціалу для одномоментного переходу до цифрового медіапростору.

Онищенко О. попереджає, що повільність бібліотек у вирішенні питань цифрового розвитку може призвести до їх відтіснення на периферію становлення цифрового суспільства іншими інформаційними структурами. Водночас дослідник переконаний, що ключ до конкурентоздатності криється у розвитку цифрової компетентності персоналу – здатності бібліотекарів виступати не просто операторами технологій, а інформаційними експертами, здатними орієнтувати користувачів в масивах даних [46].

Контекст повномасштабної збройної агресії проти України надає проблематиці цифровізації бібліотек особливого виміру. Івашкевич О.В. констатує, що в умовах воєнного стану бібліотеки стикаються зі специфічними перешкодами: нестабільним електропостачанням, неможливістю отримати належне фінансування через переорієнтацію державних ресурсів на потреби оборони, фізичним руйнуванням або окупацією низки установ. Ці обставини, однак, не лише гальмують, а й стимулюють цифрові перетворення: цифрова доступність ресурсів стала рятівним механізмом для вимушено переміщених читачів та евакуйованих установ.

Перспективи впровадження штучного інтелекту (ШІ) в бібліотечну діяльність є окремим предметом дискусій. Івашкевич О.В. фіксує полярність позицій у фаховому середовищі: від «технічного оптимізму» до «страху перед машинами», що нібито можуть витіснити бібліотекарів. Серед практичних аргументів на користь ШІ – автоматизація каталогізації, машинний переклад, персоналізовані рекомендації для користувачів, розпізнавання тексту Optical Character Recognition (OCR) та автоматичне індексування. Висока вартість розроблення та обслуговування систем ШІ, відсутність технічних ноу-хау та обмежена кількість відповідних фахівців водночас залишаються реальними бар'єрами для їх впровадження [28].

Підсумовуючи аналіз переваг та застережень, можна констатувати, що цифровізація бібліотечних установ в Україні є процесом об'єктивно необхідним, однак таким, що потребує системного, стратегічно орієнтованого підходу. Денбновецький С.О. указує на відсутність офіційно затверджених стратегічних документів, які б чітко окреслювали вектори розвитку бібліотечної сфери, а також на брак координаційного центру та стабільної фінансової підтримки інноваційних ініціатив. Відсутність комплексної стратегії, повільні темпи охоплення цільових аудиторій програмами цифрової освіти та нерозвиненість механізмів набуття цифрових навичок людьми

старшого покоління – ці виклики виокремлюють і відповідні оцінки ЄС щодо України [28].

Бутко Л.В., Василенко Д.П. та Саранча В.І. застерігають від надмірно оптимістичної однозначної оцінки цифровізації: вона несе нові питання відповідального ставлення до інформації та ризику поширення спотвореного контенту. Водночас ті бібліотеки, що залишаються осторонь цифрових перетворень, ризикують утратити статус актуальних суспільних інституцій [6].

Таким чином, аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що переваги цифровізації бібліотечних установ в Україні є очевидними та багатоплановими: розширення доступності інформації, збереження документної спадщини, трансформація функцій і підвищення якості послуг, долучення до цифрової грамотності громадян. Разом із тим застереження – фрагментарність процесів, кадровий дефіцит, ризики кібербезпеки, правова невизначеність та конкурентний тиск комерційних платформ – є системними і потребують цілеспрямованого вирішення на рівні державної бібліотечної політики. Ефективний поступ у цій сфері можливий лише за умов поєднання технологічного оновлення з управлінськими реформами, належним фінансуванням та підготовкою бібліотечних фахівців нового покоління.

Висновок до другого розділу

Проведений у межах другого розділу аналіз дозволяє узагальнити теоретичні та практичні аспекти цифровізації бібліотечних установ в Україні як складової інноваційної політики. Розгляд понятійного апарату засвідчив, що цифровізація є багатовимірним явищем, яке не зводиться до технічного оновлення інфраструктури, а становить цілеспрямований, системний процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного буття, що зумовлює комплексні зміни організаційного, комунікаційного, культурного та соціального характеру. Систематизація наукових та нормативно-правових

підходів дала змогу визначити основні функції цифровізації – інформаційну, комунікаційну, трансформаційну, оптимізаційну, соціальну та управлінську, – а також виокремити її основні види за об'єктом (цифровізація процесу та продукту), масштабом охоплення (фрагментарна та комплексна) і рівнем впровадження (мікро-, мезо- та макрорівень). Зазначені теоретичні засади утворюють методологічну основу для подальшого розгляду цифровізації саме у бібліотечній сфері.

Структурно-функціональна характеристика процесу цифровізації бібліотечних установ в Україні підтвердила системний характер цього явища: воно охоплює технологічний, організаційний, кадровий та соціально-комунікативний компоненти, які утворюють цілісний комплекс взаємопов'язаних напрямів – створення цифровізованої бібліотеки, формування фондів цифрових ресурсів, розвиток цифрового сервісу та підготовку бібліотекарів високої цифрової компетентності. Аналіз показав, що цифровізація не скасовує традиційних функцій бібліотек, а істотно посилює їх, водночас породжуючи нові функції, зумовлені цифровим середовищем, – інформаційно-аналітичну, освітню (розвиток цифрової компетентності користувачів) та функцію збереження культурної спадщини в цифровому форматі. Розгляд різновидів цифровізації за об'єктом (документні ресурси, бібліотечні процеси, сервіси, комунікація, управління) та за масштабом охоплення (від окремої установи до загальнонаціонального рівня) підтвердив, що ефективність трансформації залежить від системності й комплексності підходу, а не від фрагментарного впровадження окремих технологій. Водночас було зафіксовано й структурні проблеми – відсутність єдиної концепції цифрової модернізації бібліотек та нерівномірність комп'ютеризації установ, що окреслює зв'язок між теоретичною моделлю цифровізації та реальними умовами її реалізації.

Аналіз переваг та застережень процесу цифровізації засвідчив безпосередній зв'язок між реалізацією окреслених функцій і видів цифровізації

та її практичними наслідками для діяльності бібліотечних установ. До основних переваг належать принципова зміна умов доступу до бібліотечних ресурсів і формування моделі «бібліотеки без стін», розширення можливостей дистанційного обслуговування та міжнародної наукової комунікації, оцифрування та збереження документної спадщини, а також збагачення функціонального профілю бібліотек і розвиток їхньої соціокультурної діяльності. Водночас виявлено низку застережень: фрагментарність і неузгодженість процесів технологізації, техніко-організаційні та фінансові обмеження, кадровий дефіцит фахівців із цифровим мисленням, ризики кібербезпеки та правова невизначеність у сфері ліцензування цифрових ресурсів, а також загроза витіснення бібліотек на периферію цифрового простору під тиском комерційних технологічних платформ. Особливого значення ці застереження набувають в умовах повномасштабної збройної агресії, яка, з одного боку, ускладнює умови цифровізації, а з іншого – перетворює цифрову доступність ресурсів на рятівний механізм для вимушено переміщених читачів та евакуйованих установ.

Таким чином, узагальнення результатів другого розділу свідчить про те, що теоретичне розуміння сутності, функцій і видів цифровізації безпосередньо визначає логіку її структурно-функціональної реалізації в бібліотечній сфері, а особливості цієї реалізації, своєю чергою, формують конкретний баланс переваг і ризиків для діяльності бібліотечних установ в Україні. Цифровізація постає як об'єктивно необхідний, проте суперечливий процес: її потенціал розкривається повною мірою лише за умови системного, стратегічно орієнтованого підходу, що поєднує технологічне оновлення з організаційними реформами, належним фінансуванням та підготовкою бібліотечних фахівців нового покоління, здатних виконувати нові функції цифрового середовища.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

У розділі проаналізовано динаміку цифровізації Наукової бібліотеки НаУОА на основі моніторингу електронних ресурсів та статистичних показників. За допомогою SWOT-аналізу визначено сильні й слабкі сторони, можливості та загрози інноваційної політики цифровізації. Окреслено перспективи цифровізації бібліотек України.

3.1. Моніторинг процесів впровадження цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія»

Наукова бібліотека імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія» (НаУОА) є яскравим прикладом того, як здійснюються процеси впровадження цифровізації у бібліотечній сфері.

У грудні 2021 року керівництвом університету було затверджено Стратегію цифровізації Національного університету «Острозька академія» на 2022-2026 роки. Відповідно до неї пріоритетними напрямками цифровізації для НаУОА є: забезпечення ефективного цифрового освітнього середовища; створення цифрового мультимедійного контенту для освітнього процесу; широке використання системи управління навчанням; розвиток цифрової компетентності учасників освітнього процесу [71]. В реалізації процесів цифровізації за даними напрямки активно залучено Наукову бібліотеку університету.

В Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського НаУОА, як і в бібліотечній сфері загалом, цифровізація реалізується у чотирьох взаємопов'язаних напрямках:

- 1) формування фондів цифрових інформаційних ресурсів;

- 2) розвиток цифрового сервісу та цифровізація бібліотечних процесів;
- 3) цифровізація комунікації;
- 4) підвищення рівня цифрової компетентності бібліотекарів та користувачів.

Формування фондів цифрових інформаційних ресурсів бібліотеки відбувається двома шляхами: оцифруванням друкованих джерел та забезпеченням доступу до електронних ресурсів.

Задля збереження та розширення доступу до традиційних джерел інформації – фонду друкованих видань у бібліотеці функціонує модуль оцифрування, який спрямований на створення електронних копій друкованих видань та їх подальше розміщення в цифровому архіві (<https://eprints.oa.edu.ua/>).

Основним об'єктом оцифрування на сьогодні є випуски збірника «Наукові записки Національного університету "Острозька академія"», видані до 2011 року, для яких відсутні електронні версії. Значна частина наукових матеріалів, опублікованих у попередні роки, існує лише в друкованому форматі, що обмежує можливості їх використання науковцями, студентами та іншими користувачами інформаційних ресурсів.

Оцифровані збірники завантажуються до інституційного репозитарію закладу вищої освіти, де забезпечується їх відкритий доступ для користувачів. Розміщення матеріалів у репозитарії сприяє підвищенню видимості наукових публікацій університету, розширенню аудиторії дослідників, які можуть використовувати результати наукових досліджень, а також збереженню наукової спадщини закладу.

Оцифруванню підлягають також наукові праці науково-педагогічних працівників Національного університету «Острозька академія», які не мають електронних версій. Така робота спрямована на збереження наукового доробку університетської спільноти, забезпечення його доступності в

цифровому середовищі та розширення можливостей пошуку й використання наукових матеріалів.

Оцифровані публікації завантажуються до репозитарію з метою забезпечення відкритого доступу до результатів наукової діяльності викладачів університету. Це сприяє підвищенню видимості наукових досліджень, збільшенню їх цитованості та інтеграції наукового доробку закладу в національний і міжнародний інформаційний простір.

Крім того, результати оцифрування використовуються для формування та наповнення електронного бібліографічного покажчика «Наука ОА», який акумулює інформацію про наукові публікації викладачів університету. Наявність електронних копій документів дає змогу забезпечити більш повне представлення наукового доробку науково-педагогічних працівників, спростити доступ до публікацій та підвищити ефективність бібліографічного обліку наукової продукції.

З метою забезпечення освітнього процесу сучасними електронними інформаційними ресурсами наукова бібліотека здійснює оцифрування навчальної літератури, що розширює доступ здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників до навчальних матеріалів та підвищує ефективність використання бібліотечних фондів.

Оцифруванню підлягають навчальні та навчально-методичні видання, використання яких є актуальним для освітнього процесу. Створення електронних копій здійснюється виключно за умови дотримання вимог законодавства у сфері авторського права та суміжних прав. Зокрема, оцифрування проводиться на підставі письмової згоди автора або правовласника видання, а також щодо документів, які поширюються відповідно до ліцензій відкритого доступу. Такий підхід забезпечує законність використання цифрових копій та захист інтелектуальної власності авторів.

Процес оцифрування включає сканування друкованих видань, технічну обробку електронних файлів, перевірку якості цифрових копій та підготовку

відповідних метаданих для подальшого використання. Особлива увага приділяється збереженню змістовної цілісності документа та забезпеченню зручності його використання в електронному форматі.

Після завершення обробки електронні версії видань розміщуються в системі «LitPro2», яка використовується для організації доступу до навчальної літератури в електронному форматі. Завдяки цьому здобувачі освіти та викладачі отримують можливість оперативного доступу до необхідних навчальних ресурсів незалежно від місця перебування, що особливо важливо в умовах розвитку дистанційної та змішаної форм навчання. Це сприяє безперервності освітнього процесу, підвищує оперативність забезпечення навчальною літературою та створює рівні можливості для всіх здобувачів освіти щодо доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки.

Важливим напрямом цифрового представлення документної спадщини Національного університету «Острозька академія» є оцифрування стародруків. Ця діяльність спрямована на збереження цінних історичних пам'яток книжкової культури, забезпечення їхнього довготривалого збереження та розширення доступу дослідників до унікальних документів.

Фонд стародруків перебуває на зберіганні в музеї Національного університету «Острозька академія». Безпосереднє оцифрування цих видань здійснюється працівниками музею з дотриманням вимог щодо роботи з рідкісними та цінними документами. Створення цифрових копій дозволяє мінімізувати фізичний вплив на оригінали під час їх використання, що є важливим чинником збереження культурної та історичної спадщини.

У процесі забезпечення доступу до цифрових колекцій важливу роль відіграє співпраця між музеєм та науковою бібліотекою університету. З метою популяризації цифрових ресурсів та спрощення доступу користувачів до оцифрованих стародруків на вебсайті наукової бібліотеки розміщено відповідні посилання на електронну колекцію стародруків, представлену на платформі Pro libis (<https://www.prolibris.oa.edu.ua/>). Така взаємодія забезпечує

інтеграцію інформаційних ресурсів структурних підрозділів університету та створює єдине інформаційне середовище для користувачів.

Оцифрування стародруків має важливе значення для наукових досліджень, оскільки надає можливість дистанційного доступу до рідкісних видань широкому колу науковців, викладачів, студентів та інших зацікавлених користувачів. Крім того, цифрові копії сприяють популяризації книжкових пам'яток, підвищують їхню видимість у науковому та культурному просторі та забезпечують збереження інформаційного змісту документів для майбутніх поколінь.

З метою збереження, систематизації та популяризації історико-культурної спадщини, пов'язаної з діяльністю князівського роду Острозьких, який відіграв визначну роль у розвитку освіти, культури, книгодрукування та духовного життя України, наукова бібліотека здійснює оцифрування документів та матеріалів для Центру вивчення спадщини князів Острозьких.

У межах цього напрямку здійснюється оцифрування різноманітних документів, зокрема наукових праць, архівних матеріалів, рідкісних видань, історичних джерел, ілюстративних матеріалів та інших документів, що становлять наукову й культурну цінність для дослідження історії роду Острозьких та їхнього внеску в розвиток української державності й освіти. Створення електронних копій забезпечує збереження інформаційного змісту документів та зменшує ризики їх пошкодження внаслідок активного використання оригіналів.

Оцифровані матеріали використовуються для формування електронних колекцій Центру вивчення спадщини князів Острозьких, а також для підтримки науково-дослідної роботи викладачів, студентів, аспірантів і науковців. Наявність цифрових ресурсів сприяє розширенню доступу до історичних джерел, створює додаткові можливості для проведення досліджень та забезпечує представлення результатів наукової діяльності в цифровому середовищі.

Важливість цього напрямку полягає також у збереженні та популяризації історичної пам'яті про князів Острозьких як видатних меценатів української культури та освіти. Оцифрування матеріалів сприяє поширенню знань про їхню спадщину серед наукової спільноти та широкого кола користувачів, а також забезпечує інтеграцію історико-культурних ресурсів університету в сучасний інформаційний простір.

Забезпечення доступу користувачів до електронних ресурсів значною мірою пов'язана з наступним ключовим напрямом цифровізації наукової бібліотеки – розвитком цифрового сервісу.

Наукова бібліотека змогла стати консолідуючим осередком, який дозволив об'єднати практично усі інформаційні сервіси НаУОА в єдине інтегроване інформаційне середовище. Таке об'єднання стало можливим, насамперед, завдяки використанню можливостей проекту “Google Apps for Education”. Наразі професорсько-викладацький склад, усі студенти та працівники мають облікові записи у домені oa.edu.ua, що дозволило реалізувати не лише ефективну співпрацю завдяки використанню хмарних сервісів Google, а й використати систему єдиної відкритої автентифікації для доступу до усіх сервісів Острозької академії. Облікові записи у домені oa.edu.ua дозволяють авторизуватися та працювати у таких інформаційних сервісах:

1. Навчальна платформа Moodle (moodle.oa.edu.ua), що являє собою модульне, об'єктно-орієнтоване середовище дистанційного навчання. ІС Moodle використовується не лише для дистанційного навчання, а й для забезпечення навчальними матеріалами студентів денної та заочної форм навчання. За допомогою цього середовища кожен викладач має можливість створити свій власний навчальний курс.

2. Власна розробка інформаційної системи (ІС) “LitPro” (litpro.oa.edu.ua) – система управління методичним забезпеченням та літературою. Основним завданням цієї системи є створення та коригування списків рекомендованої

викладачами літератури до навчальних дисциплін. Використовуючи спектр функцій системи LitPro, усі користувачі бібліотеки можуть отримати динамічну інформацію про наявність базової та рекомендованої літератури, її розміщення, а також мають можливість здійснювати доступ до оцифрованих повнотекстових копій навчальної та методичної літератури.

3. Система “OA Lib ” (libpro.oa.edu.ua), що є також власного розробкою і доповненням ІС “LibPro”, призначена для розміщення повнотекстових електронних версій підручників та методичних посібників з обмеженим доступом (доступ надається власникам корпоративного облікового запису у домені oa.edu.ua).

4. Інформаційна система UMsystem (<https://umsys.com.ua/>) – система керування навчальним закладом. Реалізує планування роботи, звітування, рейтингування.

5. Доступ до колекцій класичної музики, що підібрані для вивчення курсу за вибором “Історія музичного мистецтва” (lib.oa.edu.ua/funds/music/public – у публічному доступі; wit.oa.edu.ua – обмежений доступ через корпоративний обліковий запис);

6. Корпоративне хмарне сховище та сервіси (Google пошта, диск, документи, календар, групи, класи, тощо).

Системи, що не вимагають автентифікації в домені oa.edu.ua:

1. Цифровий архів ([eprints oa.edu.ua](http://eprints.oa.edu.ua)), станом на грудень 2025 року нараховує понад 8949 елементів, індексується іноземними наукометричними базами. У цифровому архіві у вільному доступу розміщуються наукові та методичні публікації науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, а також публікації наукових збірників академії.

2. Електронний архів дисертацій та кваліфікаційних робіт (theses.oa.edu.ua).

3. Платформа OJS (Open Journal System - <https://journals.oa.edu.ua/>) використовується для публікації електронних версій наукових журналів

“Наукові записки Національного університету “Острозька академія” серій “Філософія”; “ Економіка ”, “Психологія”, “Філологія”, “ Історичні науки”, а також наукового журналу «Агора. Журнал соціальних наук»

4. Платформа OCS (Open Conference System - <https://conf.ua.edu.ua/>) – використовується для автоматизованого планування, організації та проведення електронних конференцій. Упродовж 2025 року на базі платформи було проведено такі конференції:

- X Науково-практична онлайн-конференція “Бібліотечна справа у сучасних інформаційно-комунікативних процесах: тенденції та перспективи”;
- XXI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку”;
- XXII Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція молодих учених та студентів “Проблеми та перспективи розвитку національної економіки в умовах глобалізації”

Через інтернет сторінку університетської бібліотеки можна отримати доступ до передплачених ресурсів: повнотекстових публікацій відомого міжнародного видавництва Springer Nature, журналу «The Economist», ресурсів наукометричних платформ Scopus та Web of Science, платформи рецензованої наукової літератури та публікацій ScienceDirect та ін [39].

Бібліотечна інтернет сторінка забезпечує доступ до низки електронних ресурсів, які є у вільному доступі, зокрема до електронних бібліотек, статистичних даних, нормативних документів, каталогів відкритого доступу та ін.

Автоматизація бібліотечних процесів у науковій бібліотеці ім. академіка Миколи Жулинського відбувається з використанням АБІС «Koha», яка дозволяє автоматизувати такі процеси, як створення показників нових надходжень, виявлення дублетних бібліографічних записів та проведення їх об’єднання. Разом з тим, АБІС «Koha» реалізує можливість ведення

персональних електронних формулярів, які доступні через корпоративний обліковий запис.

Для підтримки комунікації з користувачами бібліотека використовує веб сторінку (<https://lib.ua.edu.ua/>), яка забезпечує зручний цілодобовий доступ до її електронних ресурсів, наукометричних баз та інших джерел інформації.

Ефективним інструментом популяризації бібліотеки та її ресурсів є соціальні мережі. Бібліотека представлена у мережах Facebook, Instagram, має свої YouTube та TikTok канали.

Працівники Наукової бібліотеки імені академіка Миколи Жулинського НаУОА активно поглиблюють свої професійні компетентності у сфері цифровізації, беруть участь у фахових вебінарах, освітніх програмах тематичних онлайн-заходах, що охоплюють питання впровадження цифрових інновацій у бібліотечну діяльність.

З іншого боку, співробітники наукової бібліотеки надають підтримку для підвищення інформаційної грамотності користувачів. Так, впродовж 2025 року ними проведено 38 занять для студентів, викладачів та працівників кафедр. Першокурсників університету регулярно ознайомлюють з усіма можливостями вебсайту Наукової бібліотеки, принципами користування Е-каталогом, електронним кабінетом, доступом до ліцензованих ресурсів і відкритих платформ, використанням систем LitPro та OA Lib, а також іншими сервісами, корисними для навчання та досліджень.

Динаміку впровадження процесів цифровізації Наукової бібліотеки імені академіка Миколи Жулинського можна побачити, проаналізувавши статистичні показники її роботи впродовж 2023 -2025 років (Додаток А).

Аналіз статистичних даних щодо впровадження процесів цифровізації в бібліотечній установі за період 2023–2025 рр. дозволяє виявити неоднорідну, але загалом позитивну динаміку розвитку електронних ресурсів та сервісів. Обсяг мережних локальних документів, доступних користувачам, залишався практично стабільним: 164 866 одиниць у 2023 р., 165 206 у 2024 р. та 165 377

у 2025 р., що відповідає приросту лише на 0,3% за весь період. Така стабільність свідчить про те, що формування основного локального фонду в основному завершено, а подальший розвиток цифрових ресурсів зосереджується переважно у сфері мережних віддалених і власних електронних ресурсів.

Найбільш динамічні зміни спостерігаються у блоці ліцензійних мережних ресурсів. Кількість придбаних (передплачених) баз даних зросла з 2 у 2023 р. до 4 у 2025 р., тобто подвоїлася, а кількість унікальних назв книг і журналів у цих базах збільшилася з 374 000 до 586 358 одиниць, або на 56,8%. Подібну тенденцію демонструють і ресурси тестового доступу: кількість тестових БД зросла з 2 до 4 (також удвічі), а кількість унікальних назв – з 203 000 до 283 318, що становить приріст на 39,6%. Ці показники свідчать про активне розширення доступу користувачів до зовнішніх інформаційних ресурсів і про посилення співпраці бібліотеки з постачальниками електронних баз даних, що є характерною ознакою сучасного етапу цифровізації бібліотечної сфери України.

Водночас ресурси відкритого доступу показали суперечливу динаміку: кількість посилань на безкоштовні інтернет-ресурси, внесених до каталогу бібліотеки, зросла з 1500 у 2023 р. до 2378 у 2024 р. (на 58,5%), однак у 2025 р. різко скоротилася до 407, тобто впала на 82,9% порівняно з попереднім роком і на 72,9% порівняно з 2023 р. Подібне різке зниження може пояснюватися перерозподілом ресурсів на користь ліцензійних баз даних, зміною методики обліку посилань, що загалом узгоджується з труднощами, які переживає бібліотечна галузь в умовах воєнного часу.

Показники власних електронних ресурсів демонструють помірну, але стійку позитивну динаміку. Кількість власних баз даних скоротилася з 5 до 4, проте загальний обсяг бібліографічних записів у них залишався практично незмінним (334 954 у 2023 р. і 336 049 у 2025 р., приріст 0,3%), що може свідчити про оптимізацію (об'єднання) баз без втрати інформаційного масиву.

Кількість записів в електронному каталозі зросла з 302 203 до 310 357 (на 2,7%), при цьому щорічне введення нових записів коливалося в межах 3958–4196 одиниць, залишаючись на стабільному рівні. Найбільш показовою є динаміка звернень до електронного каталогу: після незначного спаду з 37 529 до 35 428 (на 5,6%) у 2024 р. відбулося стрімке зростання до 646 000 звернень у 2025 р., що у понад 18 разів перевищує показник попереднього року (приріст 1723,4%). Подібний стрибок свідчить про різке підвищення популярності та доступності електронного каталогу серед користувачів, можливо, внаслідок впровадження нових сервісів дистанційного доступу або зміни методики обліку звернень.

Процес оцифрування документів характеризується нерівномірністю: кількість оцифрованих документів зросла з 54 у 2023 р. до 86 у 2024 р. (на 59,3%), але у 2025 р. знизилася до 63 (на 26,7% порівняно з попереднім роком). Загальний обсяг оцифрованих документів за весь період роботи становить 1952 одиниці, що засвідчує накопичений результат багаторічної діяльності, тоді як річні коливання можуть пояснюватися зміною пріоритетів, обсягом фінансування в окремі роки.

Інституційний репозитарій демонструє стабільне зростання як за кількістю представлених документів (з 7576 до 8949, тобто на 18,1%), так і, за кількістю звернень користувачів – з 28 558 у 2023 р. до 43 000 у 2024 р. (приріст 50,6%) і до 280 000 у 2025 р. (приріст 551,2% порівняно з попереднім роком, або у 9,8 раза порівняно з 2023 р.). Така динаміка свідчить про зростання значення репозитарію як інструменту відкритого доступу до наукових і освітніх матеріалів та про підвищення обізнаності користувачів щодо його можливостей.

Натомість відвідуваність бібліотечного веб-сайту зросла з 29 887 до 38 000 звернень у 2024 р. (на 27,1%), але у 2025 р. знизилася до 32 000 (на 15,8%), що, ймовірно, пов'язано з переорієнтацією користувачів на інші цифрові канали – зокрема репозитарій та електронний каталог. Кількість інших веб-

ресурсів бібліотеки залишалася стабільною (8 сайтів протягом усього періоду), а кількість звернень до них коливалася незначно: з 5 197 805 у 2023 р. до 4 707 100 у 2024 р. (–9,4%) і до 4 805 078 у 2025 р. (+2,1%), що в цілому відповідає зниженню на 7,6% за весь період.

Узагальнюючи наведені дані, можна констатувати, що рівень впровадження цифрових технологій у діяльність бібліотеки є достатньо високим і має тенденцію до подальшого зростання, особливо у напрямках ліцензійних електронних ресурсів, інституційного репозитарію та електронного каталогу. Найбільш ефективними виявилися напрями, пов’язані з розширенням доступу до ліцензійних баз даних та розвитком репозитарію, де спостерігається стійке і суттєве зростання як обсягу ресурсів, так і користувацького попиту. Водночас нерівномірна динаміка окремих показників (ресурси відкритого доступу, обсяги оцифрування, відвідуваність веб-сайту) вказує на наявність організаційних, фінансових або кадрових обмежень, які потребують подальшої уваги. У цілому процеси цифровізації бібліотеки можна оцінити як результативні: вони забезпечують розширення інформаційного простору, підвищення доступності ресурсів та зростання рівня користування електронними сервісами, що відповідає загальним тенденціям цифрової трансформації бібліотечної сфери України.

3.2. SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія»

З метою комплексної оцінки стану та перспектив реалізації процесів цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія» доцільним є застосування інструментарію SWOT-аналізу (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози). Такий підхід дозволяє виявити сильні та слабкі сторони процесу цифровізації бібліотечної установи,

а також окреслити зовнішні можливості та загрози, що впливають на його динаміку. Аналіз сформовано на основі теоретичних напрацювань, дослідження загальних тенденцій цифровізації бібліотек в Україні та моніторингу процесів цифровізації у Науковій бібліотеці НаУОА.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації у Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія»

Сильні сторони (Strengths – S)	Слабкі сторони (Weaknesses – W)
Наявність інституційного репозитарію та фонду оцифрованих друкованих видань, до якого входять стародруки та матеріали Центру вивчення спадщини князів Острозьких.	Брак коштів на закупівлю преміум-підписок до міжнародних електронних баз даних та програмного забезпечення.
Наявність структурованих електронних каталогів.	Не повна відповідність якісного електронного фонду бібліотеки потребам користувачів.
Функціонування системи інформаційних сервісів (Moodle, LitPro, OA Lib, Koha).	Нестача ІТ-фахівців через низькі зарплати.
Наявність фахівців, здатних навчати та консультувати з питань користування інформаційними системами.	Відсутність системного моніторингу потреб користувачів щодо розвитку електронних ресурсів.
Можливості (Opportunities – O)	Загрози (Threats – T)

Використання міжнародного та вітчизняного досвіду створення та функціонування цифровізованих бібліотек	Кіберзагрози, ризики хакерських атак, втрати або пошкодження електронних баз даних
Можливість залучення фінансування через міжнародні фонди та участь у міжнародних грантових програмах та партнерських проєктах Мінцифри та МОН України.	Складнощі з дотриманням законодавства у сфері авторського права, що обмежує повнотекстове оцифрування сучасних підручників та монографій.
Застосування ІІІ у цифровізації бібліотечних процесів.	Поява потужних комерційних пошукових систем, агрегаторів контенту та онлайн-штучного інтелекту, що знижує потребу у традиційних бібліотечних послугах.
Створення на базі бібліотеки хабу цифрової освіти.	Відключення електроенергії чи пошкодження інтернет-мережі, що паралізує доступ до онлайн-ресурсів.

Джерело: [за автором]

Проведений SWOT-аналіз дозволяє не лише констатувати наявні фактори, а й виявити стратегічні взаємозв'язки між ними.

Порівняння сильних сторін та можливостей (стратегія SO) дозволяє спрямувати наявний потенціал бібліотеки – інституційний репозитарій та фонд оцифрованих видань, структуровані електронні каталоги, систему інформаційних сервісів та кваліфікованих фахівців-консультантів – на реалізацію зовнішніх можливостей: запозичення міжнародного досвіду цифровізації, залучення грантового фінансування, впровадження ІІІ-технологій та створення хабу цифрової освіти.

Наявність інституційного репозитарію та фонду оцифрованих видань, включно зі стародруками та матеріалами Центру вивчення спадщини князів Острозьких, створює основу для адаптації міжнародних і вітчизняних моделей цифровізації. Застосування перевірених підходів до метаданих, стандартів зберігання та представлення колекцій підвищить видимість унікальних фондів бібліотеки у глобальних наукових мережах.

Структуровані електронні каталоги та функціонуюча система інформаційних сервісів є переконливим аргументом для участі у міжнародних грантових програмах і партнерських проектах Мінцифри та Мінцифри та Міністерства освіти і науки України (МОН України). Демонстрація вже впровадженої цифрової бази підвищує конкурентоспроможність заявок та дозволяє спрямувати залучене фінансування на подальший розвиток і масштабування наявних систем.

Наявність фахівців, здатних навчати та консультувати з питань користування інформаційними системами, у поєднанні з функціонуючою платформою сервісів створює сприятливі умови для пілотного впровадження інструментів штучного інтелекту в процеси оцифрування, каталогізації та обслуговування користувачів. Це дозволить підвищити ефективність роботи без кардинальної перебудови наявної інфраструктури.

Поєднання багатого оцифрованого фонду, розвинених каталогів, системи сервісів та кваліфікованих працівників формує комплексну базу для перетворення бібліотеки на хаб цифрової освіти. Такий хаб може об'єднати навчальні курси, доступ до унікальних колекцій та консультаційну підтримку, ставши центром підвищення цифрової грамотності для студентів, викладачів і дослідників.

Аналіз сильних сторін у контексті загроз (стратегія ST) показує шляхи їх нейтралізації. Інституційний репозитарій та фонд оцифрованих видань (стародруки, матеріали Центру Острозьких) є унікальним цифровим активом, що потребує надійного захисту. Існує необхідність організації резервного

копіювання відповідно до міжнародних стандартів збереження цифрових об'єктів, що мінімізує ризики безповоротної втрати даних внаслідок хакерських атак або технічних збоїв.

Поява потужних агрегаторів контенту та ІІІ-інструментів знижує запит на стандартні бібліотечні послуги. Натомість функціонуюча система сервісів у поєднанні з фахівцями, здатними навчати та консультувати користувачів, формує незамінну компетентнісну складову – персоналізований супровід дослідника, якого не забезпечує жоден автоматизований агрегатор. Бібліотека позиціонується як навчально-консультаційний партнер, а не як книгосховище.

Ризик втрати функціональності онлайн-сервісів через відключення електроенергії нейтралізується шляхом інтеграції офлайн-режимів роботи в наявні платформи. Структуровані каталоги та оцифрований фонд можуть бути організовані у вигляді локальних або офлайн режимів для завантаження, що забезпечить доступ до критично важливих ресурсів навіть без постійного інтернет-з'єднання.

Критично важливим є використання можливостей для подолання слабких сторін (стратегія WO). Існує можливість розробки та подання проєктних заявок до міжнародних фондів, грантових програм з метою отримання фінансування на придбання преміум-підписок до міжнародних електронних баз даних і спеціалізованого програмного забезпечення. Участь у партнерських проєктах дозволить отримати доступ до ресурсів без повного покриття витрат із власного бюджету бібліотеки.

Використання технологій штучного інтелекту для автоматизації рутинних процесів цифровізації дозволить частково компенсувати брак кадрових ресурсів і знизити навантаження на наявних фахівців без необхідності суттєвого розширення штату.

Формування на базі бібліотеки хабу цифрової освіти створює інституційну платформу для запровадження регулярного опитування, аналітики використання електронних сервісів та зворотного зв'язку з

користувачами. Це забезпечить системний моніторинг їхніх потреб і дозволить оперативно коригувати розвиток електронних ресурсів і сервісів відповідно до фактичного попиту.

Мінімізація слабких сторін бібліотеки та усунення загроз (стратегія WT) допомагає підсилити найбільш вразливі зони. Так, неповна відповідність електронного фонду потребам користувачів частково спричинена обмеженнями на оцифрування сучасних підручників і монографій. Бібліотеці варто розробити прозорі критерії відбору матеріалів для оцифрування, що враховують правовий статус видань, розширювати частку фонду суспільного надбання та матеріалів з відкритими ліцензіями, а також укласти угоди з правовласниками щодо легального доступу.

Брак ІТ-фахівців підвищує вразливість інституційного репозитарію, електронних каталогів та сервісів до кіберзагроз. Доцільно впровадити базові протоколи інформаційної безпеки, регулярне резервне копіювання баз даних та навчання наявного персоналу основам кіберзахисту.

Проведений SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації Наукової бібліотеки імені академіка Миколи Жулинського НаУОА засвідчує, що установа сформувала достатній внутрішній потенціал для подальшого розвитку цифрового середовища. Наявність інституційного репозитарію, фонду оцифрованих видань, структурованих електронних каталогів та функціонуючої системи інформаційних сервісів у поєднанні з кваліфікованим персоналом, здатним навчати та консультувати користувачів, становить надійну основу для реалізації інноваційних цифрових ініціатив. Водночас ключовими структурними слабкостями залишаються недостатнє фінансування, брак ІТ-фахівців та відсутність системного моніторингу інформаційних потреб користувачів, що суттєво стримує повноцінне впровадження інноваційної цифрової політики.

З-поміж зовнішніх чинників найбільш перспективними можливостями є залучення міжнародного грантового фінансування, впровадження технологій

штучного інтелекту в бібліотечні процеси, а також перетворення бібліотеки на хаб цифрової освіти. Разом із тим установа стикається з реальними загрозами – кіберзагрозами, правовими обмеженнями у сфері авторського права, конкуренцією з боку комерційних інформаційних агрегаторів та нестабільністю інфраструктури. У цілому стан інноваційної цифрової політики бібліотеки можна охарактеризувати як перехідний: наявна база дозволяє рухатися у напрямі повноцінної цифрової трансформації, однак її реалізація потребує системного підходу до подолання ресурсних обмежень, зміцнення кібербезпеки та стратегічного використання зовнішніх можливостей.

3.3 Перспективи використання цифровізації бібліотечних установ в Україні

Сучасний етап розвитку бібліотечних установ характеризується стрімким переходом від традиційних форм обслуговування до комплексної цифрової трансформації, що охоплює всі ключові сфери їхньої діяльності: від комплектування та зберігання фондів до комунікації з користувачами й надання інформаційних послуг. Цифровізація бібліотек є не лише технологічним явищем, а передусім структурним зрушенням у суспільній функції бібліотечних установ. У контексті глобалізаційних процесів, реформування вітчизняної науки та освіти, а також умов воєнного часу, перспективи подальшого використання цифрових технологій у бібліотечній практиці набувають особливої актуальності та стратегічного значення.

Аналіз сучасного стану цифровізації бібліотечних установ України свідчить про сформованість стійкої тенденції до переосмислення їхньої місії. Як зазначає О. В. Івашкевич, бібліотека на практиці переосмислює свою місію в суспільстві, трансформується в інтелектуальний центр і технологічний хаб, і мова йде вже не тільки про вільний доступ до інформаційних ресурсів, а до останніх технологічних напрацювань, отримання навичок і можливостей

займатися колективним новаторством [28]. Отже, бібліотека майбутнього – це не просто сховище книг, а повноцінний центр інновацій, освіти та суспільної комунікації.

Одним із пріоритетних напрямів перспективного розвитку цифровізації є масштабне впровадження хмарних технологій. За оцінками дослідників С. Є. Орехової та Н. М. Линської, для бібліотек як соціальних інститутів, що не мають можливості придбати та адмініструвати власні сховища даних, застосування хмарних технологій – це унікальна можливість для вдосконалення їх роботи. Хмарні платформи, зокрема Microsoft 365, відкривають можливості для бюджетного зберігання значних обсягів інформації, що суттєво знижує навантаження на локальні мережі та власні сервери бібліотек. За розрахунками фахівців, впровадження хмарних технологій здатне скоротити витрати у два-три рази порівняно з утриманням власної розвиненої ІТ-структури [47]. Це відкриває принципово нові можливості навіть для бібліотек зі скромним фінансуванням.

Перспективним вектором залишається розвиток та розширення цифрових колекцій і електронних каталогів. За спостереженнями Ю. Горбаня, упровадження цифрових технологій у бібліотеках передбачає створення електронних баз даних, оцифрування книжкових фондів, взаємодію з міжнародними інформаційними платформами та використання автоматизованих систем управління [14]. Такий підхід дозволяє не лише зберігати культурно-наукову спадщину, а й робити її доступною для широкої аудиторії незалежно від місця проживання чи фізичних можливостей людини. Особливо цінним є доступ до міжнародних баз даних – JSTOR, Springer, Scopus, Web of Science, – що забезпечує інтеграцію українських бібліотек у глобальний науковий простір [41].

Інтеграція вітчизняних бібліотек у міжнародні інформаційні мережі є ще одним стратегічним напрямом. Зокрема, приєднання до таких платформ, як Europeana та World Digital Library, сприяє формуванню єдиного світового

інформаційного простору, де ресурси різних країн представлені у стандартизованому форматі [14]. Це не лише забезпечує широкий доступ до знань, але й підтримує міжкультурний діалог, популяризацію національних надбань та розвиток міжнародного партнерства. Оцифровані матеріали вітчизняних архівів і бібліотечних фондів стають доступними для дослідників із різних країн, що сприяє міжнародній співпраці та популяризації української наукової спадщини [41].

Серед технологічних перспектив особливе місце займає впровадження технологій доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR). Дослідники В. Бондаренко та Т. Гранчак відзначають, що технологія AR зручна й багатофункціональна, володіє потужним когнітивним потенціалом і здатна вирішувати завдання залучення, промоції, освіти і просвіти. Її застосування створює сприятливі умови для оперативного доступу до інформації, інтеграції інтернет-середовища та реального фізичного простору бібліотеки. Серед практичних застосувань AR вирізняються: навігація всередині приміщення, пошук літератури в книгосховищах, організація інтерактивних виставок і екскурсій бібліотекою. Показово, що перевага мобільних AR-технологій полягає у можливості бюджетної інтеграції в систему наявного бібліотечного сервісу – без суттєвих витрат для бібліотеки [4].

Широкі перспективи відкриваються у площині застосування технологій VR для відтворення національних культурних пам'яток. За спостереженнями Ю. Гайдая, за допомогою віртуальної реальності можна «оживити» народні казки, легенди, історичні події, або провести інтерактивну екскурсію замками та музеями України. Для дитячих та шкільних бібліотек VR і AR перетворюються на інструменти не лише заохочення до читання, а й психологічної реабілітації та соціалізації дітей в умовах кризи – що набуває особливої значущості в умовах воєнного часу [13]. Водночас міжнародний ринок AR/VR технологій стрімко зростає: за прогнозами International Data Corporation (IDC), середньорічні темпи зростання витрат на ці технології

сягають 76,9 %, що свідчить про їх незворотне поширення й у бібліотечній сфері [4].

Ключовою технологічною перспективою найближчих років є впровадження штучного інтелекту (AI) у бібліотечну практику. Ю. Горбань зазначає, що AI дозволяє автоматизувати низку рутинних операцій – від систематизації та пошуку матеріалів до обробки користувацьких запитів [14]. Технології машинного навчання здатні аналізувати поведінкові моделі читачів, формувати індивідуальні рекомендації та визначати актуальні тенденції. У роботі з дитячою аудиторією AI-системи можуть рекомендувати книги з урахуванням інтересів кожної дитини або допомагати з вибором освітніх програм. Окрема перспектива пов'язана з інклюзивністю: AI здатен персоналізувати контент для осіб з особливими потребами – наприклад, генерувати рекомендації книг з аудіосупроводом для дітей з порушеннями зору [13]. Також О. В. Івашкевич акцентує на перспективності використання штучного інтелекту, що дозволяє приймати рішення в ситуації з неповною і несиметричною інформацією [28].

Перспективний напрям цифрового розвитку бібліотек пов'язаний і з поширенням гібридних бібліотечних моделей, які органічно поєднують фізичні та віртуальні простори. Ю. Гайдай визначає серед пріоритетних напрямів інтеграцію гібридних бібліотечних моделей, які поєднують фізичні та віртуальні простори; розширення партнерств з IT-сектором і міжнародними організаціями для впровадження пілотних технологічних проєктів. Практичним втіленням гібридного підходу є створення платформ на базі Moodle чи Google Classroom, доповнених інтерактивними квестами та вікторинами, що робить бібліотечний контент доступним навіть для дітей із сільських регіонів [13]. Ю. Горбань також підкреслює, що використання мобільних застосунків, адаптивних вебінтерфейсів і хмарних технологій дозволяє користувачам взаємодіяти з ресурсами у будь-якому місці та в будь-

який момент, усуваючи часові та просторові бар'єри традиційних бібліотек [14].

Важливою перспективою є розвиток бібліотек як центрів цифрової грамотності та медіаосвіти. За даними О. В. Івашкевич, близько 6 000 бібліотек по всій країні долучаться до національної кампанії з цифрової грамотності «Будь на часі!» та популяризуватимуть інформацію про проєкт «Дія. Цифрова освіта», мета якого навчити цифровій грамотності 6 мільйонів українців за три роки [28]. Бібліотеки стануть першими хабами цього проєкту, надаючи всім охочим доступ до безкоштовного навчання на національній онлайн-платформі. Ю. Горбань та Т. Новальська підкреслюють, що створення хабів цифрової освіти є важливим напрямом, що дає змогу системно підходити до формування цифрової культури громадян. Особливого значення набуває розвиток медіаграмотності й навичок критичного оцінювання повідомлень в умовах інформаційної війни та масового поширення дезінформації [15].

Перспективи цифровізації освітянських бібліотек нерозривно пов'язані з підтримкою наукового середовища. Я. М. Ніколаєнко зазначає, що подальший розвиток цифрових технологій сприятиме інтеграції української науки й освіти в глобальне інформаційне середовище. Для досягнення подальших успіхів у цій сфері необхідно розробити стандарти управління електронними ресурсами, інвестувати в навчання бібліотекарів, активізувати міжнародну співпрацю для обміну досвідом і ресурсами. Показово, що електронні інформаційні ресурси у вигляді оцифрованих документів є найбільш результативною формою залучення до наукового обігу величезних масивів документів, що містяться у фондах державних архівів України [41].

Розвиток інноваційних цифрових сервісів та ресурсів є ще одним вектором перспективного розвитку. О. В. Івашкевич акцентує на можливості бібліотек надавати зручні форми навчання в його різних формах – уроки, курси, лекції, семінари, консультації, тренінги – з використанням різноманітних сервісів, як-от Kahoot, Mentimeter, Cortana та ін. Через

інтерактивні засоби – ресурси онлайн-спільнот, бізнес-платформи типу Kiva, онлайн-портал державних послуг «Дія» – розширюються можливості як самих бібліотек, так і їхніх користувачів. Перспективним є поширення застосунків доповненої реальності, анімованих постерів, мобільних аудіогідів та плазмових інформаційних довідників нового типу [28]. Вебсайти бібліотечних установ перетворюються з простих візитівок на інтерактивні портали, що надають доступ до електронних каталогів, цифрових ресурсів і віртуальних виставок [15].

Стратегічно значущим напрямом є формування партнерських відносин між бібліотеками, державою, ІТ-сектором та міжнародними організаціями. Ю. Горбань та Т. Новальська наголошують, що подолання наявних перешкод потребує розроблення та реалізації комплексної державної стратегії цифрової трансформації бібліотек, яка передбачає стабільне фінансування, оновлення нормативної бази, розвиток партнерства між бібліотеками, владою, освітніми установами та ІТ-сектором [15]. Для подолання фінансових обмежень бібліотеки можуть активно подавати заявки на гранти від міжнародних організацій – Erasmus+, UNESCO, Українського культурного фонду тощо [13]. Важливою є і корпоративна взаємодія бібліотек: В. Бондаренко та Т. Гранчак зазначають, що реалізація складних AR-проектів вимагає налагодження партнерських зв'язків між різними підрозділами однієї інституції, а часто і взаємодії між різними установами та організаціями, що сприяє зміцненню корпоративної культури і розвитку потенціалу громадянського суспільства [4].

Невід'ємною передумовою реалізації всіх окреслених перспектив є підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців. Ю. Горбань та Т. Новальська підкреслюють, що розвиток цифрового середовища бібліотек потребує цілеспрямованої підготовки фахівців, здатних ефективно працювати з новими технологіями, а системні програми підвищення кваліфікації та перепідготовки є важливою умовою успішної цифрової трансформації галузі. Важливим є

формування у бібліотекарів умінь: роботи з різними типами електронних ресурсів, використання інструментів цифрового маркетингу, створення цифрового контенту, надання онлайн-консультацій та навчання користувачів цифровим навичкам [15]. В. Бондаренко та Т. Гранчак також зазначають, що організація AR-сервісу вимагає підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, їхньої здатності до проєктного формату діяльності [4].

Упровадження блокчейн-технологій розглядається як перспективний напрям забезпечення прозорості у використанні даних та захисту прав інтелектуальної власності. За спостереженнями Ю. Горбаня, блокчейн уможливорює створення децентралізованих сховищ, здатних гарантувати довготривале збереження цифрової інформації незалежно від зовнішніх чинників [14]. О. В. Івашкевич, своєю чергою, наголошує на перспективності розвитку криптографії і технологій аутентифікації особи, захисту каналів передачі інформації та серверів, що відповідає вимогам інформаційної безпеки в сучасних умовах і є особливо актуальним у контексті воєнного стану та кіберзагроз [28].

Реалізація перспектив цифровізації бібліотек України потребує системного підходу та чіткого стратегічного планування. Ю. Горбань та Т. Новальська обґрунтовують потребу стратегічного підходу до цифровізації бібліотечного інформаційного простору, зазначаючи, що цифрова трансформація публічних бібліотек України є складним, багатогранним, але невідворотним процесом. Водночас бібліотечні установи демонструють високу адаптивність, особливо в умовах кризових ситуацій, активно впроваджуючи цифрові технології для розширення спектра послуг та виконання соціальної місії [14]. Я. М. Ніколаєнко констатує, що успішні приклади українських бібліотек свідчать про великий потенціал цієї сфери для впровадження інновацій, а самі установи демонструють, як можна покращити доступ до знань і підтримку наукової освіти, сприяючи формуванню конкурентоспроможної освітньої системи [41].

Таким чином, перспективи використання цифровізації в бібліотечних установах України охоплюють широкий спектр напрямів: від масштабного впровадження хмарних, AR/VR та AI-технологій до розбудови гібридних бібліотечних просторів, розвитку цифрових колекцій та інтеграції у міжнародні інформаційні мережі. Реалізація цих перспектив потребує комплексного підходу, що поєднує технологічне оновлення, підвищення кваліфікації фахівців, стратегічне партнерство та відповідне нормативно-правове забезпечення. Бібліотеки України мають всі підстави перетворитися на повноцінні центри інновацій, освіти та культурної комунікації – за умови послідовної реалізації задекларованих стратегічних орієнтирів у сфері цифрової трансформації.

Висновок до третього розділу

Узагальнення матеріалів практичного розділу дослідження дозволяє констатувати, що процес цифровізації бібліотечних установ в Україні має системний характер і охоплює технологічний, організаційний та кадровий виміри бібліотечної діяльності, що підтверджується на прикладі Наукової бібліотеки імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія». Проведений моніторинг засвідчив, що в бібліотеці сформовано чотири взаємопов'язані напрями цифровізації – формування фондів цифрових інформаційних ресурсів, розвиток цифрового сервісу та цифровізація бібліотечних процесів, цифровізація комунікації, а також підвищення цифрової компетентності бібліотекарів і користувачів. Реалізація цих напрямів забезпечила створення інституційного репозитарію, фонду оцифрованих видань (зокрема стародруків та матеріалів Центру вивчення спадщини князів Острозьких), розгалуженої системи інформаційних сервісів (Moodle, LitPro, OA Lib, Koha) та активної присутності бібліотеки в комунікаційному просторі. Отже, фактичний стан цифровізації бібліотеки демонструє наявність розвиненої технологічної інфраструктури та

кваліфікованого персоналу, здатного підтримувати й розвивати цифрове середовище.

Результати SWOT-аналізу інноваційної політики бібліотеки безпосередньо корелюють із цими емпіричними даними моніторингу, конкретизуючи його у вигляді стратегічних факторів. Сильні сторони бібліотеки – наявність інституційного репозитарію, структурованих електронних каталогів, функціонуючої системи сервісів та підготовлених фахівців-консультантів – є прямим відображенням досягнень, зафіксованих у ході моніторингу. Водночас аналіз виявив суттєві слабкі сторони: обмеженість фінансування для придбання преміум-підписок та програмного забезпечення, недостатню відповідність електронного фонду потребам користувачів, нестачу ІТ-фахівців і відсутність системного моніторингу запитів користувачів. Серед зовнішніх можливостей виокремлено використання міжнародного досвіду цифровізації, залучення грантового фінансування, впровадження технологій штучного інтелекту та перетворення бібліотеки на хаб цифрової освіти, тоді як основними загрозами визначено кіберризики, правові обмеження у сфері авторського права, конкуренцію з боку комерційних агрегаторів контенту та інфраструктурну нестабільність, зумовлену, зокрема, умовами воєнного часу. Поєднання сильних сторін із можливостями, а також стратегії нейтралізації загроз і подолання слабких сторін засвідчують, що інноваційна цифрова політика бібліотеки перебуває на перехідному етапі: наявний потенціал створює підстави для подальшої трансформації, проте її повноцінна реалізація потребує системного розв'язання ресурсних, кадрових і безпекових проблем.

Перспективи подальшого використання цифровізації бібліотечних установ в Україні логічно продовжують і розвивають напрями, окреслені результатами моніторингу та SWOT-аналізу. Виявлені можливості – грантове фінансування, застосування штучного інтелекту, формування хабів цифрової освіти – узгоджуються із загальними тенденціями розвитку бібліотечної

галузі, серед яких масштабне впровадження хмарних технологій, розширення цифрових колекцій та інтеграція у міжнародні інформаційні мережі, застосування технологій доповненої та віртуальної реальності, розвиток гібридних бібліотечних моделей, а також формування партнерств із державою, освітніми установами та ІТ-сектором. Особливої ваги набуває підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців і розвиток цифрової грамотності користувачів, що безпосередньо відповідає слабким сторонам, виявленим у SWOT-аналізі, та водночас відкриває шлях до реалізації можливостей цифрової трансформації.

Таким чином, наявний стан цифровізації Наукової бібліотеки НаУОА, результати SWOT-аналізу та загальні перспективи розвитку цифровізації бібліотечних установ в Україні утворюють цілісну логічну послідовність: фактичні досягнення формують базу сильних сторін, які у поєднанні із зовнішніми можливостями визначають стратегічні орієнтири подальшого розвитку, тоді як виявлені слабкі сторони та загрози окреслюють першочергові завдання, без вирішення яких реалізація перспективних напрямів цифровізації залишатиметься обмеженою. Цифрова трансформація бібліотечних установ є складним, але невідворотним процесом, успішність якого залежатиме від комплексного поєднання технологічного оновлення, стабільного фінансування, зміцнення кадрового потенціалу та стратегічного партнерства на національному й міжнародному рівнях.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було спрямоване на здійснення теоретичного та практичного аналізу процесів цифровізації бібліотечних установ України, характеристику їхнього сучасного стану та визначення перспективних напрямів розвитку цифровізації бібліотечної галузі. Послідовне виконання визначених завдань дозволило поєднати теоретико-методологічне осмислення ролі бібліотечних установ із емпіричним аналізом конкретної установи та узагальненням стратегічних перспектив розвитку цифровізації в бібліотечній сфері України.

Обґрунтування ролі та завдань бібліотечних установ України на основі сучасних наукових досліджень, дало змогу встановити, що бібліотека трансформувалася з установи, орієнтованої на зберігання й видачу документів, у поліфункціональний соціальний інститут, який поєднує документальний, комунікаційний, освітній та соціокультурний виміри. Узагальнення наукового доробку засвідчило перехід від принципу «фондового володіння» до принципу «широкого доступу» та утвердження уявлень про бібліотеку як науково-інформаційний, культурно-просвітницький, аналітичний і комунікаційний центр, що визначило теоретичне підґрунтя для подальшого розгляду цифровізації як системоутворюючого чинника розвитку галузі.

Аналіз нормативно-правового регулювання діяльності бібліотечних установ в Україні, який охопив Конституцію України, профільні закони та підзаконні акти, дав змогу виявити, що правова система бібліотечної сфери характеризується недостатньою узгодженістю, відсутністю законодавчого визначення поняття електронної бібліотеки, прогалинами у механізмах фінансового забезпечення та відсутністю єдиного органу координації бібліотечної політики. Встановлені прогалини окреслили системні передумови, які надалі впливають на характер і темпи цифровізації бібліотечних установ.

Систематизація основних видів і напрямів діяльності бібліотечних установ України, дозволила показати, що функціональна специфіка бібліотек визначається їхньою типологічною належністю, а спільною тенденцією для всіх типів установ є гібридизація традиційних і цифрових форм роботи, розширення електронних сервісів та залучення бібліотек до загальнодержавних проєктів цифрової грамотності.

У результаті надання структурно-функціональної характеристики процесу цифровізації бібліотечних установ України було доведено, що цифровізація є системним явищем, яке охоплює технологічний, організаційний, кадровий та соціально-комунікативний компоненти, утворюючи цілісний комплекс взаємопов'язаних напрямів – створення цифровізованої бібліотеки, формування фондів цифрових ресурсів, розвиток цифрового сервісу та підготовку бібліотекарів високої цифрової компетентності. Встановлено, що цифровізація не скасовує традиційних функцій бібліотек, а істотно посилює їх, водночас породжуючи нові функції, зумовлені цифровим середовищем.

В ході дослідження було виявлено основні переваги та ризики процесу цифровізації бібліотечних установ України. До переваг віднесено формування моделі «бібліотеки без стін», розширення дистанційного обслуговування та міжнародної наукової комунікації, оцифрування й збереження документної спадщини, а також збагачення функціонального профілю бібліотек. Водночас зафіксовано низку застережень – фрагментарність технологізації, техніко-організаційні й фінансові обмеження, кадровий дефіцит, цифровий розрив між міськими та сільськими бібліотеками, ризики кібербезпеки та правову невизначеність у сфері ліцензування цифрових ресурсів. Установлено, що ці застереження набувають особливого значення в умовах повномасштабної збройної агресії, яка водночас ускладнює цифровізацію та перетворює цифрову доступність ресурсів на механізм збереження інформаційних потреб користувачів.

Дослідження стану реалізації процесів цифровізації в Науковій бібліотеці імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія», виконано шляхом моніторингу чотирьох взаємопов'язаних напрямів – формування фондів цифрових ресурсів, розвитку цифрового сервісу, цифровізації комунікації та підвищення цифрової компетентності користувачів і персоналу. Аналіз статистичних показників діяльності бібліотеки за 2023–2025 роки засвідчив загалом позитивну, хоча нерівномірну динаміку: найбільш суттєве зростання зафіксовано у сфері ліцензійних електронних ресурсів та інституційного репозитарію, тоді як показники ресурсів відкритого доступу й відвідуваності вебсайту демонстрували коливання, зумовлені організаційними та фінансовими чинниками. Отримані емпіричні дані підтвердили наявність розвиненої технологічної інфраструктури бібліотеки та кваліфікованого персоналу, здатного підтримувати цифрове середовище.

Здійснений SWOT-аналіз інноваційної політики з питань цифровізації Наукової бібліотеки НаУОА підтвердив і конкретизував результати моніторингу: до сильних сторін віднесено наявність інституційного репозитарію, структурованих електронних каталогів та підготовлених фахівців-консультантів; до слабких – обмеженість фінансування, нестачу ІТ-фахівців та відсутність системного моніторингу запитів користувачів. Серед зовнішніх можливостей виокремлено грантове фінансування, впровадження штучного інтелекту та перетворення бібліотеки на хаб цифрової освіти, а серед загроз – кіберризики, правові обмеження та інфраструктурну нестабільність, зумовлену умовами воєнного часу. Результати аналізу засвідчили, що інноваційна цифрова політика бібліотеки перебуває на перехідному етапі, коли наявний потенціал створює підстави для подальшої трансформації за умови розв'язання ресурсних, кадрових і безпекових проблем.

Перспективними напрямками розвитку процесів цифровізації бібліотечних установ України є – масштабне впровадження хмарних

технологій, розширення цифрових колекцій та інтеграція у міжнародні інформаційні мережі, застосування технологій штучного інтелекту, упровадження блокчейн-технологій, а також формування партнерств із державою, освітніми установами та ІТ-сектором. Установлено, що реалізація цих перспектив безпосередньо узгоджується з можливостями та слабкими сторонами, виявленими в ході SWOT-аналізу, а підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців і розвиток цифрової грамотності користувачів є наскрізною передумовою для впровадження визначених напрямів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаменко М. Цифровізація. Термінологія. 2022. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5614> (дата звернення: 17.03.2026).
2. Барабаш В., Глебова Л., Коломієць О. Інноваційні трансформації бібліотек закладів вищої освіти. Society. Document. Communication. 2023. Вип. 19. С 10–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2023_19_3 (дата звернення: 24.04.2026).
3. Бережна С., Коробкіна О. Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи. Новий Колегіум. 2023. № 3. С. 55–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2023_3_13 (дата звернення: 11.03.2026).
4. Бондаренко В., Гранчак Т. Бібліотечні проєкти доповненої реальності (AR): зарубіжний досвід. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2021. Вип. 7. С. 100–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujlis_2021_7_9 (дата звернення: 19.04.2026).
5. Бояринова О., Бруй О., Лугова Л., Сошинська Я., Шевченко І. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практ. посіб. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 104 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/594/%D0%A7%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8.pdf (дата звернення: 05.05.2026).
6. Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 1. С. 19–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2022_1_5 (дата звернення: 28.03.2026).
7. Варенко В. М. Моделювання діяльності бібліотек: аналітичні інструменти. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2023. № 4. С. 49–55.
8. Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. Бібліотечна планета. 2009. № 3. С. 6–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2009_3_2 (дата звернення: 14.04.2026).

9. Востряков О. В., Сибірцева А. М. Цифровізація бізнес-організації: дефініція та інструменти. Стратегія економічного розвитку України : зб. наук. пр. Київ, 2024. С. 5–16. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce0245aa-136f-437d-a939-1446f7eedade/content> (дата звернення: 22.05.2026).
10. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Бібліотечний соціальний інститут в першій чверті XXI століття: історичні та соціокультурні чинники розвитку. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 1. С. 72–79.
11. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах. Бібліотечний вісник. 2016. № 1. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_1_4 (дата звернення: 30.04.2026).
12. Воскобойнікова-Гузєва О. Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності: базові засади. Вісник Книжкової палати. 2017. № 11. С. 15–19.
13. Гайдай Ю. Можливості цифрової трансформації дитячих бібліотек в Україні: технології для креативності, соціалізації та психологічної підтримки. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2025. Т. 8, № 2. С. 369–380. URL: <https://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/347935/335347> (дата звернення: 16.03.2026).
14. Горбань Ю. Цифрова трансформація бібліотек України в умовах глобалізаційних процесів. URL: <https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2025/10/20/nkhzng.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).
15. Горбань Ю., Новальська Т. Цифрова трансформація публічних бібліотек України: сучасний стан, виклики та перспективи. Вісник Книжкової палати. 2025. № 12. С. 10–16.
16. Гриценко А. А. Цифровізація як сучасний тренд економічного та суспільного розвитку. 2019. С. 685–690.
17. Давидова І. О., Мар'їна О. Ю. Сучасний стан цифрової модернізації бібліотек України. Молодий вчений. 2018. № 11 (2). С. 1001–1005. URL:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_11%282%29_117 (дата звернення: 13.05.2026).
18. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 1. С. 26–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2022_1_6 (дата звернення: 09.04.2026).
 19. «Діджиталізація» – слово 2019 року в Україні за версією онлайн-словника «Мислово». 2019. URL: <https://itc.ua/news/didzhitalizacziya-slovo-2019-rokuv-ukrayini-za-versiyeyu-onlajn-slovnika-mislovo/> (дата звернення: 26.03.2026).
 20. Добровольська В. В. Цифровізація культурної спадщини України в умовах воєнного стану. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2025. № 2. С. 22–29.
 21. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2023. № 1. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_1_3 (дата звернення: 02.05.2026).
 22. Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 21 листоп. 2024 р. / редкол.: І. Г. Передерій, О. Є. Гомотюк та ін. Полтава, 2024. 348 с.
 23. Дубас Т. П. Науково-видавнича діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: напрями, тенденції змін, перспективи (1991–2019) : автореф. Дис. Київ, 2020.
 24. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2011. 235 с.
 25. Збанацька О. М. Бібліотечна система України. Велика українська енциклопедія. URL:

https://vue.gov.ua/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 29.03.2026).

- 26.Злигостев С. Особливості цифровізації та видавничої діяльності у роботі провідних бібліотек України. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2023. Вип. 67. С. 293–311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2023_67_22 (дата звернення: 18.05.2026).
- 27.Іванова М. В., Білінець Н. Г. Цифровізація в Україні: нормативно-правове забезпечення. Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації : матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 6–8 жовт. 2020 р. Київ, 2020. С. 36–39.
- 28.Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 2. С. 50–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2021_2_8 (дата звернення: 08.04.2026).
- 29.Клименко О., Сокур О. Функціонування українських бібліотек в умовах цифровізації. Вісник Книжкової палати. 2024. № 12. С. 20–23.
- 30.Копитко Т. Ю. Сучасні напрями оптимізації використання електронно-інформаційних ресурсів. Вісник Книжкової палати. 2015. № 4. С. 21–24.
- 31.Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек в сучасному цифровому просторі. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 3. С. 38–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2021_3_7 (дата звернення: 12.05.2026).
- 32.Лощинська Н. В. Нормативно-правова база розвитку бібліотечних електронних ресурсів в Україні. Бібліотечний Меркурій. 2024. Вип. 1 (31). С. 148–155.
- 33.Ляшенко В. І., Вишневський О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку : монографія. Київ, 2018. 254 с.

- 34.Макарова М. Цифрові проєкти у бібліотечній сфері України. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2024. Т. 7, № 1. С. 123–138. URL: <https://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/307014/298585> (дата звернення: 27.03.2026).
- 35.Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.
- 36.Медведєва В. Інноваційні технології – майбутнє бібліотеки. Вісник Книжкової палати. 2015. № 8. С. 28–32.
- 37.Менсо І. В. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2017.
- 38.Міхровська М. С. Цифровізація – нова ера. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. Вип. 6 (47). С. 110–114. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v6_2022/22.pdf (дата звернення: 20.04.2026).
- 39.Наукова бібліотека імені академіка Миколи Жулинського Національного університету «Острозька академія». URL: <https://lib.oa.edu.ua/resources/prepaid-resources> (дата звернення: 15.05.2026).
- 40.Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Ю. Половинчак (голов. ред.), С. Закірова (заст. голов. ред.), Т. Дубас (відп. секр.) та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2025. Вип. 75. 552 с.
- 41.Ніколаєнко Я. М. Цифровізація освітянських бібліотек: інноваційні рішення для наукової освіти. Рівне : МЦНД, 2024. С. 469–472. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744296/1/27-33-PB-469-472.pdf> (дата звернення: 06.03.2026).
- 42.Нудищук Г. Функціонування публічної бібліотеки у глобальному інформаційному просторі. Вісник Книжкової палати. 2026. № 1. С. 10–13.
- 43.Оніпко Т. В. Інновації в діяльності бібліотечних установ. Збірник наукових статей магістрів. Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних

- технологій. Полтава : ПУЕТ. С. 184–189. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10772/1/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B2%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).
- 44.Онищенко О. Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи. Бібліотечний вісник. 2016. № 5 (235). С. 4–6.
- 45.Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 6. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_6_3 (дата звернення: 12.04.2026).
- 46.Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. Бібліотечний вісник. 2021. № 4. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_4_3 (дата звернення: 10.05.2026).
- 47.Орехова С. Є., Линська Н. М. Застосування хмарних технологій в системі інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотек. Вісник Маріупольського державного університету. Філософія, культурологія, соціологія. 2019. Вип. 18. С. 71–76.
- 48.Охріменко Г. Основні напрями та інструменти інформаційної та аналітичної культури сучасного менеджера соціокультурної діяльності бібліотечних установ в Україні: компетентнісний підхід. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2024. Вип. 70. С. 233–244. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9624/1/Main%20Directions%20and%20Tools%20of%20the%20Information%20and%20Analytical%20Culture%20of%20the%20Modern.pdf> (дата звернення: 25.04.2026).
- 49.Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія. Київ, 2014. 280 с.

50. Положення про Наукову бібліотеку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого : затв. Вченою радою Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, протокол № 2 від 21 верес. 2018 р. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/694269ea-2171-41c5-b682-0c94a990feec/content> (дата звернення: 01.04.2026).
51. Постельжук О. Новітні види інформаційно-аналітичної продукції обласних універсальних наукових бібліотек України. Бібліотечний вісник. 2013. № 1. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2013_1_1 (дата звернення: 07.03.2026).
52. Про авторське право і суміжні права: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2811-IX від 21.08.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
53. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 32/95-ВР від 28.08.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
54. Про доступ до публічної інформації: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2939-VI від 08.08.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
55. Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України [зі змінами, внесеними згідно із Постановою № 632 від 30.05.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-п#Text>
56. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека - XXI": Постанова Кабінету Міністрів України [зі змінами, внесеними згідно із Постановою № 970 від 24.10.2012]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-п#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
57. Про затвердження Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах: Наказ Міністерства культури і туризму України від

- 03.04.2007 № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-07#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
58. Про затвердження Положення про Українську цифрову бібліотеку: Наказ Міністерства культури України від 08.08.2018 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-18#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
59. Про інформацію: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2657-XII від 12.02.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
60. Про культуру: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2778-VI від 30.08.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
61. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-IX> (дата звернення: 12.06.2026).
62. Про науково-технічну інформацію: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 3322-XII від 19.04.2014]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
63. Про обов'язковий примірник документів: Закон України [зі змінами, внесеними згідно із Законами № 595-XIV від 31.03.2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
64. Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2017-п#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
65. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
66. Прокопенко Л. І., Сіра О. А. Законодавче регулювання у сфері діяльності бібліотек: нормативно-правові аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 32(1). С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32%281%29_17 (дата звернення: 22.03.2026).
67. Савченко О. С. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація у публічному управлінні». Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 2 (76). С. 72–76.
68. Скібчик Г. Є. Актуальні напрями державної політики в бібліотечній справі. Теорія та практика державного управління. Вип. 3 (34). С. 1–5.
69. Сокур О. Л., Клименко О. З. Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових комунікацій : монографія ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2022. 244 с.
70. Стороженко О. В. Нормативно-правова основа функціонування сфери культури. Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 4. С. 273–279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_4_40 (дата звернення: 04.05.2026).
71. Стратегія цифровізації Національного університету «Острозька академія» на 2022–2026 роки : затв. наказом ректора НУ «Острозька академія» № 133 від 24.12.2021. Острог, 2021. URL: https://www.oa.edu.ua/publik_information/digital_strategy.pdf (дата звернення: 29.05.2026).
72. Таєнчук М. В., Ковальський Г. Є. Особливості комунікації бібліотеки в епоху цифровізації. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2019. Т. 1, вип. 11. С. 165–170.
73. Тарасенко Н. Інноваційні аспекти бібліотечно-інформаційного виробництва. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2015.

- Вип. 41. С. 543–559. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2015_41_42 (дата звернення: 11.04.2026).
74. Туряниця Н. Цифрова трансформація бібліотек: тенденції та виклики. Інформаційна політика пам'яті – виживання, збереження та розвиток українських бібліотек у період сьогодення : матеріали V наук.-практ. інтернет-конф., Ужгород, 16 жовт. 2024 р. С. 224–233. URL: <https://libconf.uzhnu.edu.ua/article/view/322280/312686> (дата звернення: 16.04.2026).
75. Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації : аналіт. зап. / К. В. Лобузіна та ін. ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. Київ : НАН України, НБУВ, 2020. 60 с.
76. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : автореф. канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2016.
77. Ярема І. І. Цифрова трансформація діяльності публічних бібліотек: міжнародний досвід та українські практики : дис. ... д-ра філос. Київ, 2025. 219 с.
78. Ярошенко Т. О. Організація та управління електронними ресурсами в сучасній бібліотеці. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2008. № 3. С. 13–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2008_3_5 (дата звернення: 31.03.2026).
79. Gartner Glossary: Digitalization. URL: <https://www.gartner.com/en/informationtechnology/glossary/digitalization> (дата звернення: 08.05.2026).
80. Negroponte N. Being Digital. New York : Knopf, 1995. 256 p.
81. Parviainen P., Tihinem M., Kaariainen J., Teppola S. Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. International Journal of Information Systems and Project Management. 2017. Vol. 5, № 1. P. 63–77. URL: <https://doi.org/10.12821/ijispm050104> (дата звернення: 30.03.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

ТАБЛИЦЯ

**Основних статистичних показників роботи Наукової бібліотеки імені
академіка Миколи Жулинського**

Пор. №	Назва показника	Кількість ресурсів			
		2023 р.	2024 р.	2025 р.	Всього за період роботи
I. Бібліотечний фонд					
1.	Мережні локальні документи, що доступні користувачам бібліотеки	164866	165206	165377	
II. Електронні ресурси					
2.1 Мережні віддалені ресурси					
2.1.1. Ліцензійні ресурси передплачені (придбані)					
1.	Кількість придбаних (передплачених) БД	2	2	4	
2.	Кількість унікальних назв книг, журналів, ін.	374 000	574607	586358	
2.1.2. Ліцензійні ресурси тестового доступу					
1.	Кількість тестових БД	2	3	4	
2.	Кількість унікальних назв книг, журналів, ін	203000	281307	283318	
2.1.3. Ресурси відкритого доступу					
1.	Кількість посилань на унікальні безкоштовні інтернетресурси, які бібліотека внесла до свого онлайн-каталогу або БД	1500	2378	407	
2.2. Бази даних (БД) (власні)					
1.	К-ть власних БД	5	4	4	
2.	Обсяг власних БД (кількість бібліографічних записів)	334954	340146	336049	

Продовження додатка А

3.	з них: записів у Електронному каталозі	302203	306399	310357	
4.	К-сть введених записів до ЕК за рік	4017	4196	3958	
5.	К-сть звернень до ЕК	37529	35428	646000	
2.3. Кількість оцифрованих документів					
1.	К-сть оцифрованих документів за рік	54	86	63	1952
2.4. Інституційний репозитарій					
1.	К-сть представлених документів (записів)	7576	8232	8949	
2.	К-сть звернень	28 558	43000	280000	
2.5. Бібліотечний вебсайт					
1.	К-сть звернень	29 887	38000	32000	
2.6. Інші вебресурси бібліотеки					
1.	Кількість вебсайтів (за виключенням п.2.5), які підтримує бібліотека	8	8	8	
2.	Кількість звернень	5 197 805	4707100	4805078	

Джерело: [за автором]